

HOOFSTUK 5

DIE KERKREGTELIKE ONTWIKKELING VAN DIE KAAPSE KERK VANAF DIE STIGTING VAN DIE RAAD VAN KERKE TOT BY DIE SINODE VAN 1924

5.1 INLEIDING

Nadat die kerkverband in 1862 verbreek is vind ons dat die kerk stelselmatig weer 'n proses aan die gang gesit het om dit te herstel. Die grootste struikelblok op hierdie moeisame pad was egter die Ordonnansie no 7 van 1843.

Die uitspraak van die hof in 1862 en die “gedwonge kerkregtelike ontwikkeling kon egter die eenheid in die Ned Geref Kerk nie smoor nie.” [Van der Watt.1986:1] Die drang tot eenheid binne die Ned Geref Kerk het nie heeltemal verflou nie en Du Toit [in *Die Voorligter* Oktober 1962:10] ag hierdie eenheid so sterk dat hy dit mooi beeldryk saamvat as hy sê, daar was soveel punte van ooreenkoms tussen die provinsiale kerke dat “geen historiese eienaardigheid, nog minder die loop van die Vaal of Gariep of die ligging van die Drakensberge hulle op die duur geskeie kon hou nie.”

5.2 VERDERE SOEKE NA ALGEMENE KERKVERBAND

Met die aanbreek van die nuwe eeu het die saak van kerkvereniging weer nuwe momentum gekry as nadraai van die Anglo-Boereoorlog wat die eenheidsbeweging gestimuleer het. Reeds in 1903 het daar voor die sinode van Natal 'n voorstel gedien wat gevra het dat daar met die kerk in Transvaal verenig moes word. Hierdie strewe na eenwording op kerklike terrein is volgens Scholtz aangehelp deur die versoeke tot eenheid op politieke terrein. Dit klink baie logies want, “Die strewe na eenwording in Suid-Afrika was

reeds aan die orde van die dag”. In 1903 is reeds gedroom van die politieke vereniging van Suid-Afrika en daardeur is die “gedagte aan kerklike vereniging waarskynlik ook beïnvloed.” [Scholtz s a:172] Wat inderwaarheid gebeur het is dat die politieke leiers sukses behaal het in hul pogings om vereniging, maar die geestelike leiers kon nie [Scholtz s a:172] en dit word ondersteun deur die feit dat die voorstel tot vereniging in 1903 afgestem is. Dit staan nietemin vas dat die geestelike leiers, “alles in hul vermoë gedoen het om hul groot ideaal te bereik”. [Scholtz s a:172]

5.2.1 Stigting van Raad van Nederduitse Gereformeerde Kerke in 1905

Kerkhistorici glo dat die kerke se beleving van eenheid die direkte oorsaak was vir die stigting van die Raad van Nederduitse Gereformeerde Kerke later. [Van der Watt 1987:1] Nadat al die sinodes hulle oor eenwording uitgespreek het en die onderskeie sinodes hulle onderhandelingskommissies aangewys het is daar besluit om op 9 en 10 Augustus ’n konferensie te Colesberg te belê om oor die saak te beraadslaag. By hierdie geskiedkundige konferensie het verteenwoordigers van al vier kerke sitting geneem [Scholtz, s a:172] en aanbeveel dat die vier sinodes ’n federale kerkverband sluit. [Van Staden 1973:415]

By hierdie historiese geleentheid het die vergadering reg aan die begin ’n besluit oor drie punte aangeneem: Eerstens dat ’n “vereniging tussen die vier kerke ’zeer wenschelik is’”; “ten tweede, dat vanweë sekere onoorkoomlike moeilikhede, veral in verband met eiendomsregte, daar nog nie aan ’n onmiddelijke ’organiese vereeniging’ gedink kon word nie, ten derde, dat ’n federale vereniging, waardeur die afsonderlike bestaan en ontwikkeling van elke kerk gewaarborg sou wees en waardeur daar samewerking deur middel van samesprekinge verkry kon word, wenslik was.” [Scholtz.s a:172] Hierdie laaste punt is deur die vergadering na ’n kommissie verwys om in die vorm van ’n voorstel uit te werk.

Wat later op die tafel van die raad teruggekom het was ’n voorstel wat in breë

trekke daarop neergekom het dat elkeen van die vier provinsiale kerke sy “wetgewende, regsprekende en administratiewe magte” sou behou, maar dat hul algemene belange behartig sou word deur ’n liggaam wat die naam gekry het van “De Raad der Ned Geref Kerken in Zuid-Afrika” en waarop al die kerke verteenwoordig sou wees. [Scholtz s a:173]

Bekend as die Raad van die Kerke en saamgestel uit verteenwoordigers deur die Sinodes van al vier die Kerke benoem het die Raad as “koördinerende liggaam tot uitdrukking van die federale kerkverband gedien.” [Van Staden 1973:415] Verder sou die Raad sake in behandeling neem wat deur ’n sinode aan hom opgedra was of wat deur een van die lede ter sprake gebring was. Wat die besluite van die Raad betref sou dit egter slegs bindend wees vir ’n kerk nadat sy sinode dit goedgekeur het. [Scholtz.s a:173] In die jare wat volg sou hierdie raad in ’n “adviserende hoedanigheid” as “studieliggaam” dien en deur middel van “kommissies en verslae en in sy talle aksies die onderlinge band tussen die verskillende sinodes verstewig”. [Van der Watt 1987:1]

Die Raad het ’n federale struktuur gehad maar hierdie struktuur sou egter nie die ideaal van hereniging in sinodale verband smoor nie. Dit het eerder momentum gegee aan die strewe om herstel wat steeds binne die kerkverband lewendig gebly het. [Van der Watt 1973:333 en 1987:1] Die fokus van die raad by elke vergadering en in sy menigte werksaamhede was die ideaal om die Ned Geref Kerke, wat in federale verband gestaan het, onder een Sinode te verenig.

Wanneer hierdie raad se notules van vergaderings en verslae van sy werksaamhede bestudeer word, raak ’n mens bewus van die belangrike rol wat hierdie raad in die kerk gespeel het voordat dit met die totstandkoming van die Algemene Sinode op 11 Oktober 1962 ontbind het. Saam met ander kan erken word dat hierdie raad oor ’n tydperk van vyf dekades met geweldig baie sake rakende die kerklike lewe besig gehou het, maar sy “uitstaande

werksaamhede was sy rol in die herstel van die kerkverband wat in 1862 verbreek is.” [Van Staden 1973:416] Daarom meen kerkregkundiges tereg: “Die rol wat die Raad van Kerke in die bestaan van die vier Nederduitse Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika gespeel het, kan nie lig oorskakel word nie.” [Van Staden 1973:416; Van der Watt 1987:16] Hierdie kragtige middel in God se hand het gedurende sy bestaan van 55 jaar ’n groot rol gespeel om verwydering en vervreemding tussen die afsonderlike kerke te voorkom. “Daarvan getuig die talle besluite wat deur die raad geneem, en deur die verskillende sinodes aanvaar en uitgevoer is” [Kleynhans 1985:74]

5.2.2 Raad van Kerke se vergadering 1907

Die Raad van Kerke se eerste vergadering is op 13 Maart 1907 in Pretoria gehou en by die geleentheid het ds H S Bosman die aanwesiges verwelkom deur daarop te wys, “dat dit ’n groot en blye dag in die geskiedenis van die Ned Geref Kerk is, en dat die raad die bewys is dat die Gefedereerde Kerke een is en as een man die werk van die Here wil aanpak.” [Kleynhans 1985:74] Kerkvereniging was dan ook vir die Raad ’n hoogste prioriteit en dit het baie gou duidelik geword, want reeds op hierdie heel eerste vergadering word op voorstel van ds A J Louw besluit om die wenslikheid van “organiese kerkvereniging” te ondersoek.[Van Staden 1973:416; Van der Watt 1987:1]

Du Toit meen die voorstel het eintlik ’n ‘organisatoriese’ eenheid bedoel aangesien die Ned Geref Kerke nog altyd organies een was. [Du Toit *Die Voorligter* Oktober 1962:10] Nadat die voorstel bespreek is, is die saak na ’n kommissie verwys om by die volgende vergadering terug te rapporteer

Die kommissie wat die saak moes ondersoek se oplossing het gelê op die weg van sentralisasie wat behels het; “een sinode, waarin al die dominees sitting sal hê; een sterk sentrale fonds wat alle uitgawes moet dek en een opleiding van predikante te Stellenbosch.” In teenstelling met hierdie “weg van sentralisasie” wys Du Toit [*GV* Oktober 1962:10] daarop dat daar in 1962

uitgekóm is by 'n oplossing wat “meer die pad van desentralisasie” sou volg. Volgens Du Toit [*Voorligter* Oktober 1962:10] was daar 'n “turksvy” wat in die ooreenkoms versigtig gehanteer moes word en dit was die sg “gelykstelling”. “Dit was 'n rooi lig vir die Noordelike kerke van Natal, Vrystaat en Transvaal. Die rede daarvoor was omdat Kleurlinge lidmate van die Kaapse Kerk kon word, maar in die Oorvaalse gebied is hulle deur die Kerkwette uitgesluit. Ontevredenes kon baie maklik die gemoedere gaande maak en dit het ook later gebeur toe hulle daarin geslaag het om die hereniging op hierdie rots te laat strand.”

5.2.3 Raad van Kerke se vergadering 1909

Twee jaar later en wel op 3 Maart 1909 het die Raad sy tweede sitting op Stellenbosch gehou en by daardie geleentheid is die kommissie wat hereniging ondersoek het se verslag ter tafel gelê. Die motivering vir hereniging was duidelik want o a was die kerke:

- * “feitlik een in belydenis, kerkregering, toepassing van bepalinge en opleiding van evangeliedienaars;
- * 'n verenigde kerk sal die opleiding van predikante, sendelinge en onderwysers bevorder en die administrasie, opsig, tug, opvoeding, sendingwerk en die fondse kan behartig;
- * die kerk sal homself so met meer gesag en invloed kan laat geld op die verskillende lewensterreine;
- * die lede van die vier kerke is een in afkoms, taal en vaderland;
- * en die beweging tot politieke vereniging versterk die oortuiging dat daar behoefte is aan meer geestelike eenheid.” [Van der Watt 1987:1]

Alhoewel lede van die vergadering bewus was daarvan dat daar sekere wetgewing is wat eers aangeneem sou moes word voordat vereniging kan slaag, is die voorstel, na bespreking, met enkele wysigings goedgekeur.

[Scholtz s a:174] Parlementêre magtiging was natuurlik nodig want die Kaapse Kerk was nog verbonde aan die staatsordonnansie, no 7 van 1843,

wat die kerk o a beskrywe het m b t sy naam, belydenis en kerkregering, en die kerk moes homself binne die perke daarvan hou. [Van der Watt 1987:3] Dit was dus logies dat die Kaapse Kerk nie in ´n verenigingsproses betrokke kon raak sonder die wetgewer se medewerking nie. Die owerheid sou eers die ordonnansie moes herroep om aan die Kaapse Kerk die vryheid te gee om te verenig. [Van der Watt.1987:3]

Die Raad van Kerke het die onderskeie sinodes versoek om elke kerkraad in besit te stel van die voorstel tot vereniging, ´n konsep-konstitusie en konsepakte, ten einde binne ´n vasgestelde tyd hul goed- of afkeuring aan die onderskeie sinodes bekend te maak. Ook die gemeentes moes ingelig word omtrent die aangeleenthede in die kerklike orgaan en openbare pers. Na afloop van die vergadering is ´n verslag opgestel, wat aan die volgende sinodale vergadering voorgelê moes word en waarin die besluite oor kerkvereniging vervat is. In die loop van dieselfde jaar het die verskillende sinodes die verslag in oorweging geneem en tot organiese vereniging besluit. [Van der Watt.1987:2]

Op 15 Junie 1909 het die verslag oor kerkhereniging voor die sinode van Transvaal gedien. Die voorstel van ds A J Louw is op 21 Junie aanvaar.[Scholtz. s a :175]

As verdere motivering vir kerkvereniging was daar vier argumente wat gedien het: “Die hand van God is in die hereniging te sien; die kerke is innerlik een, waarom nie ook organisatories nie?; die kerk sal met meer gesag op sedelike, godsdienstige, opvoedkundige en sendingkundige gebied kan optree en op hierdie wyse kan daar gewaak word teen provinsialisme, moontlike teologiese afwykinge en selfs aparte predikante-opleiding”. [Du Toit Oktober 1962:10]

5.2.3.1 Petisie voor Volksraad i v m vereniging 1910

Met Uniewording in 1910 het die eenheidsstrewende op staatkundige gebied ook

na die kerklike terrein deurgesuur want sowel Van Staden as Vorster wys daarop dat die herroeping van die Ordonnansie weer in erns op die agenda van die Sinode gekom het toe kerkvereniging ná Unie 'n aktuele saak geword het. [Vorster *Kb* 5 April 1961:464; Van Staden 1973:416]

Op 4 November 1910 is 'n petisie aan die Volksraad voorgelê, waarin verlot gevra word vir die indiening van 'n wetsontwerp om die vereniging van die Ned Geref Kerke in die verskillende provinsies te wettig. Na die eerste lesing op 8 November is dit verwys na 'n Gekose Komitee. Die petitionerarisse namens die kerk was die moderator en actuaarius van die Kaapse sinode, di A I Steytler en J P van Heerden. [Van der Watt.1987:3]

5.2.3.2 Proklamasie Wet no 23 van 1911 “De Nederduitche Gereformeerde Kerken Vereenigingsacte 12 Mei 1911

'n Voorstel op die vergadering van die Raad in 1907 wat gevra het om die wenslikheid en moontlikheid van organiese kerkvereniging te ondersoek het uiteindelik gelei tot die indiening en proklamering van Wet No 23 van 1911 [Van der Watt 1973:333] Hierdie wet, beter bekend as “De Nederduitche Gereformeerde kerken Vereenigingsacte”, 1911, is op las van die vier sinodes opgestel, en by een van die eerste sittings van die Parlement van die Unie van Suid-Afrika ingedien, en op 12 Mei 1911 geproklameer [Van der Watt 1987:3; Van Staden 1973:416]

Van der Watt [1987:3] sê dit was baie duidelik dat hierdie akte, indien die vereniging sou slaag, vir die kerk die krag van 'n grondwet sou besit en dat kerkrade en gemeentes, wat teen vereniging was, verplig sou wees om ook toe te tree of anders van hul eiendomme sou moes afsien. Die wet het voorsiening gemaak vir die beoogde kerkvereniging en die vier kerke, sê Van Staden, het hierdeur 'n “waarborg van die Regering ontvang dat, indien hulle finaal tot organiese kerkvereniging sou kom, die Regering die daad met die Wet bekragtig het.” [Van Staden 1973:416- 417]

Hierdie private wet het beteken dat die Ordonnansie voorwaardelik herroep is. [Vorster *Kb* 5 April 1961:464] “Die kerke se besluite sou egter via die kerkrade deur die Sinodes geneem word. Die meerderheid kerkrade het egter in al vier die Kerke afsonderlik teen organiese kerkvereniging beslis. Die Sinodes moes die beslissings aanvaar.” [Van Staden 1973:417] Die onverwagte negatiewe uitkoms betreffende die beoogde vereniging en waarna so lank uitgesien is, het tot gevolg gehad dat die wet tot herroeping van die Ordonnansie nie gepromulgeer is nie. [Vorster *Kb* 5 April 1961:464] Verskeie redes kan aangevoer word vir die mislukte verenigingsproses, maar van die vernaamste blyk te wees die vrees vir gelykstelling en die beoogde Synodus Contracta.

Hiermee het die Raad van Kerke se poging vir kerkvereniging op ’n teleurstellende noot geëindig en dit sou vir die volgende veertig jaar nie weer op kerklike vergaderings ter sprake wees nie. Die herroeping van die Ordonnansie is nogtans in akademiese kringe gedebatteer en in die verhouding tussen kerke het dit as steen des aanstoets ’n rol gespeel. [Vorster *Kb* 5 April 1961:464] Daar was, volgens Vorster, ’n klein minderheid wat nog prys gestel het op die behoud van die Ordonnansie en dit selfs as die ‘magna charta’ van die kerk beskou het. Hulle beskouing het egter, volgens hom, nie gewig gedra nie, want “die wrange vrugte wat die Ordonnansie gedra het, kon nie verberg of goedgepraat word nie.” [Vorster *Kb* 5 April 1961:464]

5.2.4 Raad van Kerke se vergadering 1911

By sy vergadering in Bloemfontein in 1911 was dit weer ds A J Louw wat ’n voorstel tot vereniging gedoen het. Hy is ondersteun deur ds D S Botha as sekondant. [Vorster in *NGTT* 1979:328]

Hierdie vergadering besluit ook om ’n pamflet die lig te laat sien m b t die beoogde vereniging. Die pamflet het verskyn as: “*Die Nederduitse Gereformeerde Kerken ter voorlichting van de betrokke kerkeraden en leden uitgegeven, historisch toegelicht en uiteengezet.*” [Van der Watt 1987:4]

Hierdie bekendstelling was van groot waarde want dit het 'n baie duidelike historiese en kerkregtelike uiteensetting van die hele aangeleentheid gegee. Dit was ook belangrik dat kerkrade hierdie voorligting gekry het omdat die besluite rondom vereniging op hul skouers gerus het. [Van der Watt 1987:5] Vir verdere begeleiding van kerkrade, wys Van der Watt daarop, dat die kerk deur sy kerkblad, *Die Kerkbode*, positiewe stukrag verleen het, baie ruimte vir briewe afgestaan het en van die kansels af voorbidding gedoen het terwyl lidmate opgeroep is om voorbidding te doen. In sterk pleidooie vir vereniging het briëfskrywers bewyse uit die Skrif sowel as gebeure in die kerkgeskiedenis aangehaal ter ondersteuning van hul saak.

Waarvan kennis geneem moet word is dat daar ook baie lidmate was wat met ewe sterk oortuiging vereniging teengestaan het. Hulle grootste bekommernis was dat die beoogde vereniging nie in die eerste plek die begeerte van die lidmate self was nie, maar van die predikantekorps. Verder was hulle ook bang dat "Kleurlinglidmate se reg uitgebrei sou word tot die ander provinsies en agterdog teen 'n synodus contracta, wat dan beklee sou word met 'al de machten het gezag van de Grootte Synode'" [Van der Watt 1987:6]

Du Toit [Oktober 1962:10] gee die besware aan as: die hoë koste van 'n sinode, die gevaar van 'n verkleinde sinode wat later in 'n hiërargie kan ontwikkel, gevaar van 'n verdere skeuring omdat almal in die kerk nie eenders dink nie, die min spontane entoesiasme vir die verenigingsproses wat klaarblyklik te veel deur politieke en ekonomiese faktore oorheers word en omdat hulle bang was dat die Kleurlinge opstandig sal word as hulle nie by die Noordelike kerke lidmate kan word nie.

Die proses van vereniging was voorlopig van die baan. "Daarmee was die koeël deur die kerk van die organisatoriese samesmelting. Die Rebelle van 1914 en Wêreldoorlog 1 het die dood verder besweer." [Du Toit Oktober 1962:11] Die feit dat hierdie verenigingspoging misluk het, word deur Du Toit

ondere andere gelê voor die deur van die kerkleiers. “Nog selde,” voer hy sy rede aan, “het kerkleiers so ver weg van die volk geleef as in hierdie saak. In hul ywer het hulle nie rekening gehou met die besware van die man op die straat nie.” [Du Toit Oktober 1962:10]

Volgens die Raad van Kerke se besluite betreffende prosedure moes elke kerkraad die geleentheid hê om hom oor vereniging uit te spreek en dan moes ten minste driekwart van alle kerkrade daarvoor stem voordat dit kon realiseer. Verrassend was die uitslag toe die kerkrade dit afgewys het. [Van der Watt 1987:6]

Hierdie uitslag het gemoedere laat hoog loop en baie was van mening dat die Raad van Kerke maar kan ophou bestaan. Iemand wat baie teleurgesteld was met die uitslag was die redakteur van *Die Kerkbode*, die latere professor Johannes du Plessis. In die uitgawe van 2 Mei 1912 skryf hy onder die opskrif: “De kerkvereniging mislukt.” en verkwalik die kerkrade vir hulle onkunde en gebrek aan perspektief. Vir hom was die grootste rede waarom die poging misluk het “die vrees vir gelykstelling in die kerk en die synodus contracta” [Van der Watt 1987:6]

Alhoewel die Vrystaatse Kerk hom maar in die uitslag berus het was die Transvaalse Kerk nog vol hoop dat dit ’n tydelike terugslag is en dat vereniging wel eendag sal slaag. Die Transvaalse Sinode van 1912 het die mislukte verenigingspoging aan een of meer van ’n viertal redes gewyt nl “die gelykstellingskwessie, onbekendheid met die parlementêre akte, vrees vir die synodus contracta en verdeeldheid onder die lidmate in die gemeentes.” [Van der Watt 1987:6]

5.2.5 Raad van Kerke vergadering 1913

Die pogings van die Louw en Botha in die raad se vergaderings van 1911 en 1913 het misluk [Vorster in *NGTT* 1979:328] maar die saak het deurentyd op

die sakelys gebly. Die Raad het die mislukte poging bespreek maar hulle dankbaarheid uitgespreek vir die feit dat die “innerlike begeerte om tot noue vereniging te kom, onveranderd gebly het.” [Van der Watt 1987:7] Daar was dan ook ’n versoek van die Transvaalse sinode dat vereniging weer ondersoek moet word, maar die saak sou oorstaan tot ’n volgende vergadering.

5.2.6 Raad van Kerke vergadering 1919

Op die volgende vergaderings wat in 1915 en 1917 gehou is, was kerkvereniging nie op die sakelys nie. Dis eers weer bespreek op die vergadering wat op 6 Mei 1919 in Johannesburg gehou is. [Van Staden 1973:417; Van der Watt 1987:7] Soos by die vorige vergaderings, het ds A J Louw weer by die Raad van Kerke se vergadering in 1919 “’n stoot aan die saak probeer gee, maar hy was besig om ’n dooie perd te slaan” [Du Toit *Die Voorligter* Oktober 1962:11]

Die vergadering het ’n kommissie aangewys wat moes gaan ondersoek instel waarom die verenigingspoging misluk het, in hoeverre die besware tegemoet gekom kan word en hoe die saak voorkant toe bereedder kan word. [Van der Watt 1987:7; Van Staden 1973:417] Uit verslae blyk dit dat hierdie kommissie niks uitgerig het nie. Nogtans het die Raad van Kerke die saak deurentyd lewendig gehou en is daarin bygestaan deur die kerk se amptelike orgaan *Die Kerkbode*. Hierdie blad het sy kant gebring deur nuusdekking daaroor te gee en artikels deur kundiges te publiseer wat die ideaal van vereniging aktueel gehou het. [Van der Watt 1987:7] Intussen het die sinodes van Transvaal en Natal, soos in 1903, steeds probeer om met mekaar in verband te tree maar sonder enige sukses.

Die Raad van Kerke het in sy vergaderings met die saak besig gebly. “Die verslag van die kommissie is in 1921 behandel, sonder veel gevolg. Deur die vergadering van 1923 is ’n verdere Kerkverenigingsverslag bespreek. Dit is in

1925 weer ter sprake gebring. Die Raad het nou *De Kerkbode* versoek om 'n reeks artikels ter bevordering van die verenigingsgedagte te publiseer." [Van Staden 1973:417]. Dit was baie duidelik dat die Raad van Kerke nie die ideaal van kerkvereniging sou prysgee nie en is in sy pogings sterk gesteun deur die kerk se lyfblad *De Kerkbode* wat lidmate voortdurend voorgelig het oor die "wenslikheid en noodsaaklikheid van 'organiese kerkvereniging'." [Van der Watt 1973:334]

By die Natalse sinode van 1923 is die voorstel tot vereniging wat in 1903 op die tafel gekom het, en waarin eenwording met die kerk in Transvaal gevra is, weer bespreek en afgestem. By die volgende sinode in 1926 het dit egter weer voor die sinode gedien en toe is in beginsel besluit om met die Transvaal te herenig. [Van der Watt 1987:7]

Terwyl die kerk besig was om op die moeisame pad na kerkhereniging te stap word daar gedurende hierdie jare ook van haar geëis dat sy rekenskap sal gee van haar kerkregering. "Die aantying vanuit sy geskiedenis het die Ned Geref Kerk gedwing om sy kerkregering uit te klaar en gereformeerde kerkregtelik te toets. Dit gebeur toe erns gemaak is met die onderrig van die kerkreg." Dit is die waarneming waartoe Brown kom in 'n terugskouing oor die jare 1912 tot 1924. [Brown 1979:282]

Die verloop van die dekade-lange stryd tot kerkvereniging is weergegee om aan te toon hoedanig die gedagte aan kerkvereniging nie slegs vir Vorster net beïnvloed het nie, maar hom inderdaad ook aangedryf het om veral gedurende die vyftigerjare die groot krag te word tot verwesenliking van die ideaal. Hy het leiding geneem en die realisering bewerkstellig.

5.3 ONDERRIG VAN KERKREG

5.3.1 Gereformeerde Kerkreg

As gereformeerde kerkregkundige het Koot Vorster in 'n artikel met die opskrif, "Kerkreg op Reformatoriese Grondslag" uit die gereformeerde hoek na die begrip Kerkreg gekyk toe hy geantwoord het op die vraag: "Watter bydrae het die Kweekskool gelewer tot ons Kerkregering?" Daarin sê Vorster onder andere van die vakgebied Kerkreg: "Die Kerkreg as heilige wetenskap vir die regering van die Kerk is vir die welwese van die Kerk onontbeerlik. Dit gee vastheid, orde en leiding aan die Kerk, deurdat dit die beginsels van die Skrif vir die kerkregering ontwikkel en also die Kerk help om aan sy doel te beantwoord." [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:664]

Vir Vorster was die oprigting van 'n Kweekskool op Stellenbosch, onder meer, om die selfstandigheid van die Kerk te bevorder en regsinnige leraars op te lei en daarom kon dit met reg verwag word dat hierdie inrigting op die gebied van die Kerkreg besondere betekenis sou hê en op die Reformatoriese grondslag sou voortbou. [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:664]

5.3.2 Kerkreg as wetenskap

Die twaalfde eeu word aangewys as die aanvangstydperk vir 'n meer wetenskaplike beoefening van die Kerkreg. In Bologna was Gratianus, hoogleraar in Regte, die eerste persoon wat aan die plaaslike universiteit aangevoer het dat die kanonieke reg 'n selfstandige juridiese wetenskap is wat van die teologie onderskei moet word. Hy word ook beskou as die skepper van die Kerkreg as 'n selfstandige wetenskap. [Kleynhans 1981:9]

Kerkreg, soos dit gedurende en na die Hervorming as Gereformeerde Kerkreg sy beslag gekry het, het vir kerkregkundiges soos dr Koot Vorster groot gemaklikheid gebring. Hy was oortuig daarvan dat die gereformeerdes 'n kerkreg uit die Skrif ontwikkel het en daarom was hy in sy hart en siel 'n

gereformeerde kerkregkundige.

Wanneer die beoefening van kerkreg binne die geledere van Gereformeerde kerke teen die agtergrond van Gereformeerde Kerkreg beskou word, kan saam met Van Staden gesê word: "...as Gereformeerde kerke, wat ingerig is en regeer word volgens die Presbiteriale stelsel van kerkregering, gebaseer op Skrifbeginsels, moet daarna strewende om in alle opsigte Gereformeerd te wees en te bly." [Van Staden 1995:1]

Om dan in hierdie Gereformeerdeheid te bly, is die grootste waaksaamheid nodig: "Daar moet, uit dure ervaring, in die besonder gewaak word teen die insypeling van elemente en standpunte uit die Kollegiale, die Independentie of Kongresionalistiese en die Episkopaalse stelsels van kerkregering. Daarom moet sy inrigting en regering voortdurend getoets word aan die Gereformeerde kerkregtelike beginsels soos op die Skrif gebaseer." [Van Staden, 1995:1] Uit Vorster se kerkregbeoefening is dit duidelik dat dit vir hom 'n prioriteit was om waaksaam te wees teen dusdanige beïnvloeding.

5.3.3 Kerkregering

Soos Vorster aanvaar Christengelowiges dat Jesus Christus die enigste Koning van die kerk is. Hy regeer daarvoor deur sy Gees met die Woord. Maar Hy maak ook gebruik van mense wat Hy tot die verskillende ampte roep. Hy sit sy profetiese, koninklike en priesterlike werk deur die ampte voort. [vgl Duvenage 1974:143] "Dit is egter in die kerk dat die opbou van die gelowiges moet plaasvind, en daartoe het die kerkregering 'n belangrike diens te lewer, want in die kerkreg en kerkregering gaan dit om 'n ordening van al daardie middele wat God gegee het tot die opbouing van sy kerk." [Coertzen 1981:40] Dit is ook die rede waarom Vorster later op die weg van kerkvereniging soveel klem laat val het op 'n kerkorde vir die kerke in kerkverband.

"God is die begin en die einde van die opbou van sy kerk en hulle wat Hy

gegee het om die kerk te regeer moet maar net in sy diens staan.” [Coertzen 1981:40] Vorster herinner in die verband aan Christus wat sy eie lewe en werk beskryf het as: “Soos een wat dien” Vorster sê verder: In hierdie woorde het Hy (Christus) ook die wet vir die lewenshouding van almal wat in sy diens staan neergelê. En hulle wat ’n sisteem van Kerkregering uit die Skrif opgebou het, het die betekenis van hierdie woord so gevoel dat dit tereg as ’n grondbeginsel vir die regering van die Kerk gestel is. [GV Sept 1936:122] Al daardie sake wat ’n kerk tot kerk maak en waarop daar ’n orde gebou moet word, dien tot die opbou van die kerk. Dit is duidelik dat die “kerkregering die opbou van die kerk moet dien.” [Coertzen 1981:41]

’n Gelowige mens is nie maar net ’n Christen op jou eie nie. Om christen te wees is om lid van die liggaam van Jesus Christus te wees, en dit beteken jy is kerk. Die kerk het ’n Hoof, ’n leer en ’n regering. Dit het ’n doel op aarde en moet opgebou word tot ’n woning van God in die Gees. Die kerk is ’n gestalte van die koninkryk. [Coertzen 1981:42] maar hy waarsku egter dat die kerk sy visie op die opbou van die gemeente moet hou want “as hy dit verloor; dan word sy regering niks anders as ’n administratiewe instandhouding van iets wat deur mense daargestel is nie.” Dan moet daar ook onthou word dat Kerklike vergaderinge, Kerkraad, Ring en Sinode, volgens Gereformeerde Kerkreg nie besture is wat selfstandig na eie goedunke handel en soewerein beslis nie. [Vorster GV Sept 1936:122]

5.3.4 Kerkvergadering

As gereformeerde kerkregkundige vloei dit dan ook verder voort dat Vorster geoordeel moet word aan die hand van sy siening van die kerkvergadering. Vir Vorster tree elke vergadering op soos een wat dien en dit het o a vir die regering van die kerk die betekenis dat Kerkvergaderinge nie eiewillig selfstandig mag beslis en optree nie en dat besluite van die kerkvergaderinge bindend vir die Kerk is. [GV Sept 1936:122] Kerkvergaderinge staan onder die Koning wat sy woord aan hulle gegee het en daarom mag dit nooit vir eie

belang, selfsugtig, pragmaties of uit vrees ter wille van vrede handel nie. Dit moet altyd wees in die gesindheid van : “So sê die Here” [GV Sept 1936:122] Daarby is besluite van kerkvergaderinge bindend en mag nie independentisties as adviese bejeën word of om enige rede (selfs met die beste bedoelings) omseil word nie.

5.3.5 Kerkorde

Volgens Jansen dateer die naam “Kerkenordening” vanaf die sinode te Middelburg in 1581. Voor hierdie datum het dit bekend gestaan as “Artikelen” of “Acta der Synode” [Jansen samest 1952:7] Bondig en netjies word dit bewoord deur Van Staden [1995:1]: “’n eie kerkorde vir die inrigting en regering van die kerke in kerkverband en as die akkoord, wat uitdrukking gee aan die bepaalde kerkverband, wat die plaaslike kerke, volgens die Gereformeerde Stelsel van Kerkregering, met mekaar vrywillig aangegaan het.”

Grondlyne wat deur die Heilige Skrif gestel word vir kerklike orde en waardeur die “onbetwiste en soewereine heerskappy van Jesus Christus oor sy kerk by uitstek tot uitdrukking kom”, kan volgens Smit tot drie gereduseer word nl.

- Gelykheid onder die dienste
- Die mondigheid van die gelowiges
- Die Woord van God as die grens van kerklike mag en gesag [Smit 1984:122 en 124]

Al drie bg grondlyne word volgens hom deur die Dordtse Kerkorde gehandhaaf.

5.3.6 Dordtse Kerkorde

Die voorbereiding van dit wat as die Dordtse Kerkorde bekend geword het, het reeds plaasgevind op die Konvent van Wezel in 1568. By die Sinodes van Emden [1571] en Dordrecht [1578] is dit hersien en bevestig. Te Middelburg [1581] het die Sinode die artikels van algemene belang byeengevoeg en

“kerckenordeninghe” genoem. Vyf jaar later het de Sinode van s’Gravenhage [1586] die kerkorde se opskrif uitgebrei tot: “Kerckenordeninge der Nederlandtsche Gereformeerde Kercken”. By die Sinode van Dordrecht [1618-1619] is die laaste deel weer weggelaat en so het dit gebly totdat die Sinode van Utrecht in 1905 weer tot die ou uitgebreide opskrif van 1586 teruggekeer het. [vgl Jansen 1952:7]

Vir Van Staden moet Gereformeerde Kerke ingerig en regeer word volgens die Presbiteriale stelsel van kerkregering met die Dordtse Kerkorde 1618 -19 as grondslag vir ’n eie Kerkorde en so moet dit, volgens hom, ook in ’n eie Kerkorde ingeskryf word. [Van Staden, 1995:2] Hy waarsku: “Die eis vir reformasie beteken nie om allerlei menslike aantreklike nuwighede uit te dink nie, maar om voortdurend terug te gaan na die Skrif en die Gereformeerde Kerkreg.” [Van Staden, 1995:2]

Koot Vorster het deurgaans hoë agting gehad vir die Dordtse Kerkorde. In sy uitgebreide navorsing oor die kerkregtelike inrigting van die vroeëre Kaapse Kerk vind hy ook, soos reeds in ’n vroeëre hoofstuk aangedui, dat dit as riglyn gedien het in die kerkregering aan die Kaap. Dis dan ook sekerlik die rede waarom hy die Dordtse Kerkorde gebruik het as grondslag vir die Kerkorde van 1962.

5.3.7 Gevare wat kerkvergaderinge bedreig

Op watter wyse ’n kerkverband se regeringstelsel sy siening en hantering van vergaderings kan beïnvloed word deur Vorster uitgewys. Hy wys in die eerste plek op die gevaar van Kollegialisme, “wat die Kerk degradeer tot ’n genootskap of ’n blote vereniging van mense en los maak van die Koningskap van Christus, bestuur kerklike vergaderinge onbeperk met ’n meerderheidsstem.” [GV Sept 1936:122] “Vir die Independentisme weer”, sê hy “is die kerklike vergaderinge uitvoerende komitees of adviserende konferensies sonder ’n eie gesag. Die gelowiges regeer deur die besture wat

hulle aanstel, en beslis oor die advies wat kerklike samekomste uitbring.” [GV Sept 1936:122]

“Die Gereformeerdes,” sê Vorster, “het ’n Kerkreg uit die Skrif ontwikkel. Hoeksteen van hierdie sisteem is die erkenning van die Koningskap van Christus, wat sy Kerk deur ampsdraers regeer. Die kerkvergadering tree nie op met ’n mandaat van die gelowiges as hulle uitvoerende mag nie, maar regeer met gesag. Hierdie gesag is egter nie ’n soewereine nie, maar is gebonde aan die wil van die Kerk. Elke vergadering tree op soos een wat dien.” [GV Sept 1936:122]

Daar kan met waardering kennis geneem word van Vorster se standpunt oor, “elke vergadering tree op soos een wat dien.” Hy is ook korrek as hy sê dat Christus die Koning van sy kerk is en dat hy sy kerk deur ampsdraers regeer. Wat egter in hierdie stelling nie duidelik na vore kom nie is die feit of Vorster hier met die woord ampsdraers, ooreenkomstig gereformeerde kerkreg, wel die ouderlingskap in die oog gehad het of nie.

Verder leer die gereformeerde kerkreg ook dat dit in die kerk in die eerste plek om die regering van Christus gaan en nie oor die regering van die kerk nie. Christus regeer deur die ouderlingskap wat sy regering moet uitoefen. Dis nie die liggaam wat regeringsmag ontvang nie. Die liggaam moet die gesag van die Hoof gehoorsaam en uitoefen. Dit gaan oor die wil van die Here as Hoof van sy Kerk en nie die kerk se wil nie en hierdie feit is nie deur Vorster goed deurgetrek nie.

5.4 NED GEREF KERK WORD VAN KOLLEGIALISME BESKULDIG

Die aantal studente wat uit Suid-Afrika aan die Skotse universiteite gestudeer het, het na die Tweede Vryheidsoorlog heelwat minder geword. Tog is die Skotse publikasies gereeld deur predikante en studente in Suid-Afrika gelees en bestudeer. Op die wyse het daar ’n sterk invloed van die Presbiteriaanse tradisie en by name die handboek van Macpherson op die Kerkregering van

die Ned Geref Kerk uitgegaan. [Brown *NGTT* September 1979:283]

Diegene wat in die Kerkreg belanggestel het, het die werke “*Hedendaagsch Kerkrecht bij de Hervormden in Nederland*” van H J Royaards en die werke van G J Vos gelees. [Brown *NGTT* September 1979:283] Die twee outeurs het, volgens Vorster, uitgegaan van die kollegialistiese Reglement van 1816 en was dus sterk kollegialisties gekleurd. [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665]

Brown wys daarop dat die begin van die nuwe eeu ’n verandering teweeg gebring het in die sin dat studente van die Ned Geref Kerk beter aansluiting begin vind het by die Gereformeerde Kerke van Nederland en die Vrije Universiteit eerder as by die Hervormde Kerk en Utrecht. [Brown *NGTT* September 1979:284] So het geskifte oor die kerkreg en kerkregering uit die geleedere van die Gereformeerde Kerke naas die geskifte van Kuyper al meer en meer ingang by student en leraar van die Ned Geref Kerk gevind. Hier noem hy veral die werke van F L Rutgers en van Joh Jansen .” [Brown *NGTT* September 1979:285]

Gedurende hierdie tyd het B B Keet vir prof P J G de Vos opgevolg as dosent aan die Kweekskool op Stellenbosch. Hieroor oordeel Vorster positief want volgens hom het Keet nie alleen meer tyd aan die kerkreg gewy nie, maar “met besondere helderheid en prinsipiële belyndheid die kerkreg gedoseer....” [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665]

Keet sou spoedig sy staal moes wys want in 1921 het C J H de Wet van die Gereformeerde Kerk in sy proefskrif oor die Kollegiale Kerkreg op die kollegiale denkbeelde in die kerkregeringstelsel van die Ned Geref Kerk gewys. Hierby het prof J D du Toit die geskiedenis en kerkregering van die Ned Geref Kerk “onder verdenking gebring”. Die Redakteur van *Die Kerkbode*, die latere prof Johannes du Plessis, het Du Toit se aanklag as polemieek afgemaak. [Brown *NGTT* September 1979:284]

’n Jaar of wat later was dit P J S de Klerk, ook van die Gereformeerde Kerk, wat in sy proefskrif op kollegialisme in die Ned Geref Kerk gewys het en hom daarteen uitgespreek het. By behandeling van hierdie proefskrif in 1923 het die redakteur van *Die Kerkbode* die gedagtes van Vos as standpunt van die Ned Geref Kerk die wêreld ingestuur met ’n artikel wat o a gestel het: “De Algemene Kerk vormt een ondeelbaar geheel, waarvan geen plaatselijke gemeente zich kan afschneiden. Men is in de eerste plaats lid der Kerk en uit kracht daarvan lid van ’n biezonder gemeente.” [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665] Daarmee is kollegialistiese gedagtes natuurlik verder die kerk ingedra. Keet was vinnig by om vir die redakteur te vra: “Hoe word ’n mens lid van die Kerk (in die algemeen) en uit krag daarvan lid van ’n besondere gemeente? Dien die Sinode dan die doop toe of neem hy belydenis van geloof af? Of is dit funksies wat by die Kerkraad tuishoort?” Nog steeds by die redakteur vra hy verder: “Besef u nie dat u hier...op Rooms-Katolieke of kollegialistiese standpunt staan nie?” [Brown *NGTT* September 1979:285]

Die redakteur het geglo dat dit die standpunt van die Ned Geref Kerk is en op grond daarvan was De Klerk se afleiding korrek toe hy op *Die Kerkbode* se artikel antwoord met: “Nog steeds het ek die hoop gekoester dat u beginsel van kerkregering meer presbiteriaal dan kollegiaal is, maar nou het uself ons u standpunt uiteengesit.” [Brown *NGTT* September 1979:285]

Keet het dit vervolgens goed gevind om De Klerk en andere daarop te wys dat die redaksionele kolomme van *De Kerkbode* nie noodwendig die stem van die Kerk is nie. Terselfdertyd het hy in *Die Kerkbode* van 27 Februarie 1924 die standpunt van die redakteur aangewys as eerder kollegialisties as gereformeerd. [Brown *NGTT* September 1979:286] Die Kerkwet het met sy kollegialistiese reëls die kerk weggegee. Met die standpunt wat Keet ingeneem het is dit te verstane waarom Vorster vir sy leermeester in kerkreg so ’n groot agting gehad het. [vgl Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665]

Van Keet sê Brown: “In hom het die kerkreg ’n vakman en vaardige pen gekry” [Brown *NGTT* September 1979:285] As dosent het hy voortgebou op die fundamente wat deur De Vos gelê is en daarom teen die siening van Vos ingegaan. [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665] Keet se antwoord aan die redakteur het natuurlik ’n pennestryd aan die gang gesit.

Sterk leiersfigure in die kerk soos dr H P van der Merwe en ds H J Pienaar het aan die kant van die redakteur stelling ingeneem. Van der Merwe verklaar uitdruklik: “De N G Kerk en al hare gemeenten (zijn) dele van een groot geheel! Zo schijnt u haar te denken, en voor wat het voor u beteken mag, zo heb ik haar altoos gedacht.” [Brown *NGTT* September 1979:286] Ds H Pienaar se standpunt was weer: “As daar dan ’n gemeente ontstaan, dan ontstaan dit namens en krachtens en deur die Kerk. En is men lidmaat van so ’n gemeente, dan is men dit krachtens die Kerk!” [Brown *NGTT* September 1979:286] Hierdie verdediging was, volgens Vorster, dikwels emosioneel en kon nie teen die heldere uiteensetting van Keet staande bly nie. [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:680]

5.5 KEET BY DIE KURATORIUM AANGEKLA

Hierdie optrede van dr Keet het daartoe gelei dat daar in 1924 ’n klag by die Kuratorium teen hom gelê is, “omdat hy ’n kerkreg doseer, wat nie volgens die gangbare opvatting van die Kerk en die Wette en bepalinge is nie.” [Brown *NGTT* September 1979:286] Op hierdie klag het Keet hom, volgens Vorster, “met oortuiging en besondere talent verantwoord deur ’n heldere uiteensetting van die beginsels van die verskillende sisteme van kerkregering” te gee. [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:680] Keet het beslis daarin geslaag om hierdie verleentheid in ’n besondere geleentheid te omskep.

By die sluiting van die Teologiese Skool van Stellenbosch in Oktober 1924 het prof B B Keet die woord gevoer oor die onderwerp: “*Na Honderd Jaar. De Regeringsvorm van de Nederduitse Gereformeerde Kerk aan de*

Gereformeerde Beginselen getoetst.”

In die oë van Vorster was dit ’n “skitterende sluitingsrede “ [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:680] waarin hy, “onweerlegbaar aangetoon het dat die regering van die Ned Geref Kerk , histories en wesenlik gereformeerd is, en aangedui welke kollegialistiese smette nog uit die “Wette en Bepalinge” van die Kerk verwyder moet word.[Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:680]

Keet het in hierdie rede van hom ’n baie duidelike uiteensetting gegee. Hy het eerstens uitgespel wat Kerkreg is en daarna die onderskeidende kenmerke van die Gereformeerde Kerkreg aangetoon om laastens te kon bepaal in hoeverre die Kerkreg wat die Ned Geref Kerk beoefen ooreenstem met die Gereformeerde Kerkreg. [Brown *NGTT* September 1979:286] Van hierdie rede sê Brown: “’n Dogmatikus, wat prinsipieël oor die kerkreg en -regering dink het aan die woord gekom.” [Brown *NGTT* September 1979:286]

Hierdie rede van Keet is later gepubliseer as, “*Na honderd jaar, de regeringsvorm van de Nederduitse Gereformeerde Kerk aan de Gereformeerde Beginselen getoetst*” en het volgens Vorster, “onberekenbare invloed op die Kerk uitgeoefen.” [Vorster *Die Kerkbode* 28 Oktober 1959:680]

Die klag teen Keet het na vele bespreking en oorlegpleging uitgeloop op ’n ontmoeting wat die Kuratorium in November 1925 met hom gehad het en waar die onderhawige saak op ’n broederlike wyse bespreek is. Die slotsom waartoe die Kuratorium gekom het was, “dat er geen verschil bestaat tusschen de opvatting van dr Keet over ons Gereformeerd Kerkrecht en die welke by ons algemeen gangbaar is.” [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:680 en Brown *NGTT* September 1079:287] Die blote feit dat Keet gelyk gegee is, was natuurlik ’n stille erkenning dat die kerk op die verkeerde weg was en dit as gevolg van predikante wat kollegialisties beïnvloed was.

Met hierdie besluit van die Kuratorium is die stryd, volgens Vorster, besleg “en

is dit uitgewys dat die kollegialistiese gedagtes vreemd aan ons gangbare opvatting was. Almal was nie oortuig nie, maar die Kerk het die gereformeerde spoor gehou, en die Kerk sal onthou dat prof Keet met groot talent en helderheid in daardie kritieke tydsgewrig die Kerk op kerkregtelike gebied suiwer gelei en baie goed gedien het.” [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:680]

Vorster was oortuig van sy standpunt: “Dit staan dan ook soos ’n paal bo water dat die Kweekskool gedurende sy honderdjarige bestaan op kerkregtelike gebied op die Reformatoriese grondslag voortgebou het !” [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:680] In hierdie verband sou Vorster ook nog by name die bydrae en nalatenskap van ’n B B Keet, F J M Potgieter en T N Hanekom kon bygevoeg.

5.6 SAMEVATTING

Uit die stigting van die Raad van Kerke, sy doel en werksaamhede is dit baie duidelik dat lidmate van die Ned Geref Kerk nie sou rus voordat die skeiding, wat na die sinode van 1862 ingetree het, weer geheel is nie. Herhaalde pogings van hierdie Raad soos dit onder andere ook neerslag gevind het in die moeite wat deur kerkrade, kommissies en selfs die kerk se amptelike orgaan, *Die Kerkbode*, gedoen is, is telkemale gekelder. As rede waarom dit so gebeur het, het ’n teleurgestelde Johannes du Plessis, op daardie stadium redakteur van *Die Kerkbode*, die vrees vir ’n “synodus contracta” genoem.

Daarby het hy ook die vrees vir “gelykstelling” genoem wat Du Toit bestempel het as ’n “turksvy” wat “versigtig hanteer moes word”. Vir hierdie vrese van die lidmate, reg of verkeerd, was kerkleiers volgens Du Toit nie sensitief genoeg nie want, sê hy: “Nog selde het kerkleiers so ver weg van die volk geleef as in hierdie saak. In hul ywer het hulle nie rekening gehou met die besware van die man op die straat nie.” Alhoewel dit buite die tydsbestek van hierdie studie val, kan volstaan word met die ter saaklike opmerking dat kerkleiers in later jare ook groot moeite sou hê om lidmate tot ’n oorkoepelende sinode te oortuig en

tans is daar onrustigheid onder lidmate rondom die beplande eenheid binne die Ned Geref Kerk-familie.

Hierdie gebeure versterk die vermoede dat kerkleiers, en daarvan moes iemand soos Koot Vorster seker ook kennis neem, dikwels 'n saak, reg of verkeerd, kon identifiseer en dit “dryf” terwyl die meeste lidmate dit gewoon anders beleef het. Dit het 'n situasie daargestel waar lidmate miskien soms nie vertrouwe gehad het in hulle kerkleiers nie. Sonder om in te gaan op enige faktore wat in sy guns kon getel het, kan van Vorster gesê word dat hy in sy denke en arbeid m b t die vorming van 'n algemene sinode deurgaans op die lojaliteit van die meeste lidmate binne die kerkverband kon staatmaak. Dit wil voorkom asof hy en die kerkleiers van sy tyd met die ordelike aanpak en hantering van die saak soveel vertrouwe by lidmate en vergaderings kon inboesem dat hulle die hele kerkverband kon “saamneem” in die afhandeling van die eenwordingsproses.

Vorster kon dit ook slegs regkry omdat hy uitgegaan het van die standpunt dat hy deur die Here geroep is om te dien en dat die gereformeerde kerkreg, en by name die Dordtse Kerkorde, werklik uitvoering wou gee aan die Skriftuurlike beginsels van kerkregering. 'n Siening van kerkreg wat hy geleer het aan die voete van 'n B B Keet wat bereid was om sy standpunt oor kollegialisme voor die kuratorium te verdedig. Vorster het dan ook vir Keet groot respek gehad as hy van sy leermeester getuig: “... die kerk sal onthou dat prof Keet met groot talent en helderheid... die Kerk op kerkregtelike gebied suiwer gelei en baie goed gedien het.”

HOOFSTUK 6

DIE KERKREGTELIKE ONTWIKKELING VAN DIE KAAPSE KERK GEDURENDE VORSTER SE STUDENTEJARE 1924 TOT 1935

6.1 AS TEOLOGIESE STUDENT GEE VORSTER REKENSKAP

Brown bevind 'n Ned Geref Kerk verwerking van die gesag van die sinode en die gesag van die plaaslike kerk gedurende die tydperk 1924 tot 1935 [vgl Brown *NGTT* 1979:288] Dit gebeur tydens die studiejare van Koot Vorster toe hy as teologie-student vir die eerste keer kennis gemaak het met kerkreg en terselfdertyd, saam met mede-studente, ook reeds te doen gekry het met allerlei teologiese strominge. In hierdie verband word gedink aan die onverkwiklike verwickelinge rondom professor Johannes du Plessis wat Vorster aktief sou meemaak.

Die strewe na 'n herstelde kerkverband het ook nog in die hart van die kerk bly leef, maar dis asof dit net nie op dreef kon kom nie. Die tyd het egter begin ryp word vir kerkherstel en toe was dit vir dr Koot Vorster beskore om die laaste deel van hierdie moeilike pad saam te stap, nie as toeskouer op 'n afstand nie, maar baie aktief betrokke te wees en 'n groot rol te speel in die voorbereiding en totstandkoming van 'n Algemene Sinode in 1962.

6.2 DIE GESAG BINNE DIE KERKVERBAND

Gedurende hierdie tydperk beleef Vorster ook die gedagtes en besprekings met betrekking tot gesag binne die kerkverband en neem hy aan die gesprek deel.

Wanneer Kleynhans oor die gesag binne die kerkverband dink verwys hy na

die kommentaar wat Calvin oor die boek Handelingte geskryf het en waarin Calvin sê, “dat niks meer die eie werk van God is nie as dat Hy met sy mag en gesag sy kerk regeer.” [Kleynhans 1985:137] Dit, sê Kleynhans, is ook die taal van ons belydenisskrifte en dis vir hom opvallend dat die Heidelbergse Kategismus, in sy spreke oor die heilige, algemene, Christelike Kerk in die onvoltooide teenwoordige tyd praat en verwys na die Seun van God wat sy kerk *vergader, beskerm en onderhou*. Die regeer-funksie binne die kerk is dus nie aan mense oorgelaat terwyl God iewers elders is nie. Hy is steeds besig om die “uitverkorenes tot die ewige lewe deur sy Gees en Woord te versamel.” Hy is die Hoof van die kerk wat sy liggaam is en dit impliseer dat Hy die kerk moet regeer en dat daar orde en regering in die kerk moet wees. [Kleynhans 1985:137]

Kleynhans haal vir Jonker aan wat gesê het: “Dat Jesus Christus die Hoof en Here van sy kerk is en as Koning direk en persoonlik daarvoor regeer, is dus die grondwaarheid waarvan die Kerkreg moet uitgaan.” [Kleynhans 1985:137; vgl Ef 1:22; Ef 4:15 en Kol 1:18] Christus voer dus as Regeerder, Herder en Regter van sy gemeente gesag oor sy kerk.

Oor die gesag binne die kerkverband het Vorster sy gedagtes lug gegee en in die proses hom sterk uitgespreek teen die kollegialisme. Hy wys daar op dat die boek *Presbyterianism* van J. Macpherson gebruik is in die doseer van kerkreg te Stellenbosch. “Alhoewel hierdie werkie nie ’n breë, diepe en volledige uiteensetting van die kerkreg bied nie, is dit tog suiwer.” [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665] Sy oordeel hier dat dit “suiwer” was word nie deur alle gereformeerde kerkregkundiges gedeel nie! Vorster bevind verder dat dit ’n leemte is en ’n nadeel dat Macpherson nie van Nederlandse teoloë en hul werke kennis geneem het nie, selfs ook nie van Voetius nie. Gevolglik, sê Vorster, het hy ook glad nie die kollegialisme as sisteem van kerkregering behandel nie. [vgl Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665]

Vorster aanvaar dat prof De Vos, soos prof Hofmeyr, die hoofbeginsels van

die gereformeerde kerkreg geleer het en nie in “kollegialistiese waters verseild geraak het nie.” [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665] Hy tree vir prof De Vos in die bres as hy beweer dat die professor suiwer leiding gegee het. Ongelukkig was die omstandighede in die kerk sodanig dat kerkreg geen besondere aksent gekry het nie.

Eers in die tweede dekade van die twintigste eeu sou die omstandighede sodanig verander dat dit groter belangstelling in die kerkreg aangespoor het en wat aanleiding gegee het tot die besluit om “aan de professoren te scrijven dat de Curatorium gaarne zien dat meer aandacht aan de studie van kerkrecht in het Seminarium gegeven zal worden daar de omstandigheden van den tegenwoordigen tijd dit eischen.” [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665] Dit was, volgens Vorster, baie nodig want ongelukkig het almal wat in hierdie tyd in kerkreg belanggestel het die werke geles van Royaards en veral Vos. Hierdie werke, soos reeds vroeër gesê is, het uitgegaan van die kollegialistiese Reglement van 1816 en was dus sterk kollegialisties gekleur. Op hierdie wyse is kollegialistiese gedagtes ingedra in die kerk. [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665]

Die bewys dat kollegialisme by die kerk ingesluit het, lê vir Vorster daarin dat daar in 1923 ’n inleidingsartikel in *Die Kerkbode* verskyn het waarin Vos se gedagtes weergegee is as die standpunt van die Ned Geref Kerk: “De Algemene Kerk vormt een ondeelbaar geheel, waarvan geen plaatselijke gemeente zich kan afscheiden. Men is in de eerste plaats lid der Kerk en uit kracht daarvan lid van ’n biezonder gemeente.” [Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665]

Soos vroeër in hierdie stuk reeds aangetoon is, het prof Keet van die kant van die Teologiese Seminarium van die Ned Geref Kerk, dit nie so aanvaar nie, maar die redakteur dadelik aangespreek: “...besef u nie dat u hier, sowel as in die eerste geval, op Rooms-katolieke of kollegialistiese standpunt staan nie ? ”

[Vorster *Kb* 28 Oktober 1959:665]

Professor Johannes du Plessis van Stellenbosch het al meer in die prentjie gekom en in *Die Kerkbode* se uitgawes vanaf 12 Maart tot 16 Julie 1924 geskryf oor die onderwerp: “De Gereformeerde Kerk in Wording en Werking”.... “[T]en einde het principiële verschil, dat er tussen onze Ned. Geref. Kerk en de Gereformeerden bestaat....” uit te wys. [Du Plessis 1925:4] In hierdie reeks artikels het hy onder andere verklaar:: “Op het punt van kerkregering bestaat er tussen de Ned Geref Kerk in Zuid-Afrika en de Gereformeerde Kerk een gewichtig verschil.” [Du Plessis 1925:78; Brown *NGTT* 1979:288] Volgens prof Johannes du Plessis was die Ned Geref Kerk in sy regeringsvorm Presbiteriaans terwyl die Gereformeerde Kerk volgens hom Independentisties of Kongregasionalisties was. [Brown *NGTT* Sept. 1979:288]

Met Du Plessis se artikels in die Ned Geref Kerk se amptelike orgaan het hy die status gekry van iemand wat namens die hele kerk praat. Sy reeks artikels het egter om ’n verweer gevra en ’n antwoord was noodsaaklik veral ook “omdat Prof du Plessis die Geref Kerk in sy wording bestempel het as ’n skeurkerk en in sy werking voorgestel het as Independentisties.” [Du Plessis 1925:5]

Die verweer het gekom van prof John A du Plessis wat van die kant van die Gereformeerde Kerk die Gereformeerde kerk en kerkregering gehandhaaf het. Hy het aanvanklik met ’n reeks artikels in *Die Kerkblad*, tydskrif van die Gereformeerde Kerk, geantwoord. Die behoefte het egter ontstaan om die artikels te boek te stel. Die bedoeling daarvan was positief: “Die Kalvyn Jubileum Boekefonds gee hierdie geskrif dan ook uit nie met die bedoeling om nodeloos verwydering te bevorder tussen die twee betrokke Hollandse kerke nie, maar dat die standpunt van die Gereformeerde Kerk des te beter mag verstaan word.” [Du Plessis 1925:3]

Die artikels het toe die inhoud van die boek gevorm, maar is gewysig, anders gerangskik, aangevul en selfs “hier en daar is ook skerp puntjies afgevyl” [Du Plessis 1925:4] Dit bevat die verskille tussen die Ned Geref Kerk en die Geref Kerk, en verwys onder andere na verskille ten opsigte van die Metodisme, prediking, in die uitoefening van die Erediens en in die toepassing van die tug oor leer en lewe. Pertinent word ook aandag gegee aan die verskil tussen die twee kerkverbande oor die kerkregering. [Du Plessis 1925:77]

Die verskyning van hierdie boek onder die titel, *‘Die Gereformeerde Kerk en Kerkregering gehandhaaf teen prof. J. du Plessis van Stellenbosch’* waarin prof John du Plessis van Potchefstroom sy kerk verdedig, dien vir Brown [vgl. *NGTT* 1979:288] as toeligtig vir sy stelling : “Sonder dat dit doelbewus nagestreef is, is ook Presbiteriaanse uitgangspunte in die geskiedenis en kerkregering van die Ned Geref Kerk opgeneem.”

Die Presbiteriaanse regeringsvorm verwerp die leer van die onbeperkte outonomie van die gemeente. Die Independentisme lê juis die nadruk op die outonomie [selfregering] en onafhanklikheid van elke gemeente [“church”]. [Brown *NGTT* 1979:288] “Die Prebiterianisme aanvaar een opklimming van kerklike besture waardeur die eenheid van die kerk gehandhaaf word en het nodige wetgewende, uitvoerende en regtelike gesag vir die kerkbestuur verkry word” Hierby voeg Brown toe: “Nog steeds word kerklike gesag in terme van staatsmag gesien.” [Brown in *NGTT* 1979:288]

Prof John du Plessis was van mening dat prof Johannes du Plessis sy begrippe uit “’n bedorwe Presbiteriale Kerkregering onder invloed van die Kollegialisme ontleen.” [Du Plessis 1925:86] Nou, sê prof John du Plessis, is dit so dat die Kerkregering van die Gereformeerdes ook Presbiteriaal genoem word, maar dat die naam later ontaard in die term Presbiteriaans en dit lei tot ’n verkeerde begrip van die saak. Die skuld hiervoor lê hy op die Prebiteriaanse handboeke van Engelse en Skotse kant [Du Plessis 1925:86]

Die woord Presbiteriaal, vervolg hy, kom van die Griekse woord *presbieter* wat ouderling beteken. Dit is dus 'n regering deur ouderlinge maar staan in teëstelling met 'n "biskoplike of predikante regering" waarvan prof Johannes du Plessis praat.[Du Plessis 1925:86] Elke kerk wat die amp van die ouderling tot sy reg laat kom handhaaf 'n Presbiteriale regeringsvorm. "... maar die suiwer Gereformeerde Kerkregering, wat ook Presbiteriaal is word onderskei.... [D]eur die belydenis dat alle bestuursmag dan ook berus by die ouderlinge of die Kerkraad, dat die ouderlinge of Kerkraad die enigste bestuursmag is, of in ander woorde dat elke plaaslike gemeente of kerk outonoom of selfbesturend is. Dit is die beginsel van die Dordtse Kerkorde wat ook Presbiteriaal is." Daarom, sê prof John du Plessis, weier hy om sy kerk [Geref Kerk] as Independentisties te laat tipeer. [Brown in *NGTT* 1979:288] Die term "bestuursmag" is ook nie suiwer Presbiteriaal nie, want dit is 'n kollegialistiese begrip.

Hy het sy kerk se standpunt duidelik uitgespel: "Ons wil dus in die Kerkregering Gereformeerde Presbiteriaal en nie 'Presbiteriaans' wees in die sin van Prof du Plessis nie, en as Prof du Plessis sê 'zij verwerpen de kerklike hoven met opklimmend gezag' en daarom is ons nie 'Presbiteriaans' nie, dan sê ons, nee, ons is dan nie 'Presbiteriaans' in diè sin nie, maar Gereformeerde." [Du Plessis 1925:87]

Die vraag is of die standpunt wat prof Johannes du Plessis hiermee gestel het die standpunt van die Ned Geref Kerk was. Dis in elk geval soos die Gereformeerde Kerke dit gesien het. Die artikels van prof Johannes du Plessis is beskou as dit wat komende is van "die woordvoerder van die grootste gedeelte van die Ned Geref Kerk, en dat hy hier die vertolker is van die kerkregtelike beginsels van sy kerk...." [Du Plessis 1925:5]

Terugskouend mag dit 'n bietjie opportunisties lyk, want in die Gereformeerde

Kerke moes daar tog sekerlik teoloë gewees het wat bewus was van die feit dat prof Johannes du Plessis se sienings dikwels in eie geledere beroering veroorsaak het. Dit sou ook later nog meer aan die lig kom toe hy deur sy kerk aangekla is en die saak in die Hooggeregshof gaan draai het. Tog was dit ook nie sonder rede dat prof Johannes du Plessis die status van vertolker ontvang het nie, “as ons sy beskouings vergelyk met die kerkwette van genoemde kerk en daarby inagneem die kennelike goedkeuring van *De Kerkbode* en van ouere predikante soos ‘Senex’ in *De Kerkbode* van 14 Januarie 1925.” [Du Plessis 1925:5] “Ons sal kan aantoon”, gaan hy verder, “deur praktiese voorbeelde hoe die Wette en Bepalings van die Ned Geref Kerk net presies ooreenkom met die beginsels deur Prof. Du Plessis neergelê.” [Du Plessis 1925:98]

Brown verklaar, “Du Plessis se standpunt is tereg afgekeur. Sy benadering en verwysings het onder verdenking gekom. Maar die Presbiteriaanse inslag om byvoorbeeld kerkregering in kerkbestuur te laat opgaan, het nie onder die loep gekom nie. Nog steeds tree kerkbesture in naam van die kerk op en laat die plaaslike kerk en lidmaat verleë.” [Brown *NGTT* 1979:289]

Prof John du Plessis het die verskille in kerkregering soos hy dit sien in ’n paar hoofstukke behandel en wel onder die volgende opskrifte:

6.2.1 Die Gereformeerde Kerk erken die outonomie [selfregering] van die plaaslike kerk [gemeente] - Is dit Independentisties of Gereformerd Presbiteriaal?

Prof John du Plessis maak die opmerking dat prof Johannes du Plessis deurgaans praat van die Presbiteriaanse kerkregering en dat hy daarmee in die Engelse denkwêreld beweeg en dit word ook bewys deur die feit dat hy baie na Engelse en Skotse skrywers verwys. [Du Plessis 1925:80]

“Prof Du Plessis vind die karakteristiek van die Independentie kerkregering

hierin' (dat zij) alle leraren op gelijke lijn stelt, en van geen opklimmende kerkelike hoven weten wil, maar op de autonomie (zelfregering) en onafhankelikeheid van elke gemeente (church) nadruk ligt." [Du Plessis 1925:80] "Die Presbiteriale kerkregering word omskrywe as die vorm 'die aan de ene kant (tegenover het Episkopisme) geen bisschop en geen gradaties van geestelike rang erkent, en aan de andere kant (tegenover het Independentisme) de leer van de autonomie der gemeente verwerpt, en een opklimming van kerkelike hoven aanneemt." Die bewys hiervan vind hy in die feit dat Johannes du Plessis die kerkraad, ring of presbiterium en die sinode "de drie kerklike hoven" noem. [Du Plessis 1925:80]

Die gevolgtrekking waartoe die professor van Stellenbosch kom is dat die Gereformeerde Kerke in Nederland sowel as die in Suid-Afrika afgewyk het van die erkende Presbiteriaanse stelsel en in die plek daarvan 'n kerkregeringstelsel daargestel het wat " die nauweliks van het Independentisme te onderscheiden is. Zij verwerpen de kerkelike hoven met opklimmend gezag, en eisen voor de gemeente - of zoosals zij die bij voorkeur noemen, *de kerk* - algehele onafhankelikeheid." [Du Plessis 1925:81]

Die verwysing hier is na die Presbiteriale stelsel wat opklimmende strukture verwerp en meerdere kerkvergaderings handhaaf. Terwyl die Gereformeerdes sê die meerdere vergaderings kan alleen die sake afhandel wat in die mindere vergaderings nie afgehandel kon word nie, sê prof Johannes du Plessis: 'De Ringen hebben een hele menigte van werkzaamheden, die de enkele kerkeraad nimmer vervullen kan.' [Du Plessis 1925:81] Onder hierdie werksaamhede plaas hy dan sake soos tug oor kerkraadslede en predikante, stigting van nuwe gemeentes, grensskeidings, eerste aanstelling van kerkraadslede, reëling van konsulentskappe, opvulling van vakatures, approbasie aan uitgebragte beroepe, ontslag of emeritaat aan predikante. 'Bij de Synode berust de hoogste kerklike macht. Hij maakt wetten of bepalingen, die voor al de gemeenten geldig zijn, ens.' [Du Plessis 1925:81]

Die Presbiteriale stelsel stel sekere sake in die hande van die classis en sinode, maar dit word gedoen op grond van die gemeenskaplike akkoord, die Kerkorde en net ten opsigte van gemeenskaplike sake soos tug oor predikante, reëling van konsulentstappe, en die ontslag en emeritaat aan predikante. Dit word gedoen ter wille van eenvormige optrede deur plaaslike kerkrade.

Wanneer hierdie briefwisseling tussen prof Johannes du Plessis van Stellenbosch en sy vangenoot te Potchefstroom beskou word, is dit duidelik dat Vorster se standpunte meestal ooreengestem het met die van prof John du Plessis van Potchefstroom. Dit sou later ook baie duidelik word toe dieselfde prof Johannes du Plessis oor sy standpunte in die beskuldigdebank moes staan en Vorster een van sy grootste teenstanders was. Nog 'n paar jaar later sou Vorster, toe hy reeds in 'n leiersposisie ten opsigte van die kweekskool te Stellenbosch was, verkies om sy nagraadse studie te Potchefstroom voort te sit.

Sommige mense het dit vreemd gevind dat Vorster, as 'n predikant van die Ned Geref Kerk, lid van die Kaapse moderatuur en lid van die kuratorium van die Stellenbosche Kweekskool sy studies aan die Gereformeerde Kerk se Teologiese Skool voltooi het. Die moontlike rede vir sy optrede word deur sommige skrywers gewyt aan die feit dat hy polities verskil het van 'n man soos prof Keet van Stellenbosch. [vgl Langner 2007:81] Dit hou egter nie water nie aangesien daar van die historici is wat wys op die feit dat Keet vroeër in sy lewe 'n meer behoudende standpunt teenoor die land se politiek ingeneem het as later.

Daar word egter ook toegegee dat dit 'n moontlikheid was dat Vorster op dié stadium “van mening was dat die Gereformeerde Kerk se teologie meer gereformeerd en behoudend was as dié van Stellenbosch of selfs Pretoria.” [vgl. Langner 2007:81] Hierdie laaste rede moet as waar aanvaar word en hierdie studie wil ook poog om dit te bewys, aangesien Vorster met sy sterk

standpunte beslis een van die meer behoudende en streng gereformeerde predikante en kerkregkundiges in die Ned Geref Kerk was. Op 'n terrein waar dit duidelik uitkom is onder andere sy standpunt oor die gesag binne die kerkverband.

6.2.2 Vorster se siening oor gesag binne die kerkverband

Oor die kwessie van waar die gesag binne die kerkverband lê het Vorster 'n sterk standpunt gehad. Hy toon aan hoedat die opvatting van gesag radikaal verskil tussen die Gereformeerde Kerkreg en die Kollegialisme. In die Gereformeerde stelsel is daar volgens hom “geen sweem van hiërargie of plek vir oorheersing nie.” [GV 1951:122]

Vorster gaan voort: “Die kerkvergadering tree nie op met 'n mandaat van die gelowiges as hulle uitvoerende mag nie, maar regeer met gesag. Hierdie gesag is egter nie 'n soewereine nie, maar is gebonde aan die wil van die Kerk. Elke vergadering tree op soos een wat dien.” [GV Augustus 1951:122] Wanneer Vorster die gesag hier koppel aan die “wil van die Kerk” is dit, soos vroeër reeds aangedui, natuurlik nie gereformeerde nie. Gelukkig het hy later in dieselfde stuk dit reggestel toe hy dit duidelik gemaak het dat dit die wil van die Koning m a w Christus is wat moet geld.

Vir Vorster bevat die houding van “Soos een wat dien” twee fundamentele gedagtes. Dit is volgens hom:

- (1) “Kerkvergaderinge mag nie eiewillig selfstandig beslis en optree nie en
  - (2) besluite van die kerkvergaderinge is bindend vir die Kerk
- Kerkvergaderinge staan onder die Koning wat sy woord aan hulle gegee het. Nooit mag die Kerk hooghartig selfstandig na eie insig optree nie, of pragmaties beslis, of uit vrees ter wille van die vrede handel nie. Die hoë woord op elke vergadering moet steeds wees: “So sê die Here”. Hiervan mag niks afgedoen word nie, want dit raak die wese van die Kerk.” [GV Augustus 1951:122] Vorster wys met groot erns op die feit dat kerkvergaderinge se

besluite bindend is. Juis die houding van “soos een wat dien”, wat die Koning dien, beklee die kerkvergaderinge met gesag. [GV Augustus 1951:122]

Wat die meerdere vergaderinge betref beklemtoon Vorster dat dit nie net adviserende liggame is nie, maar vergaderinge wat met gesag beklee is. Dit is dus onbillik om te vra watter van die kerkraad of die meerdere vergaderinge die meeste gesag het. Ons moet daarteen waak om die twee teen mekaar af te speel. [Vorster *Kb* 21 Nov 1962:705] Vorster sê die plaaslike kerk is begrens in sy gesag tot die besondere sake (*res particularia*) terwyl die meerdere vergaderinge begrens is in hul gesag tot die dinge wat die kerke in gemeen het (*res generalia*). “Die plaaslike kerk mag dus nie eiemagtig met miskenning van die gesag van die meerdere vergaderinge selfstandig oor die algemene sake handel nie, en die meerdere vergaderinge mag nie despoties ingryp in die besondere sake wat by die plaaslike kerk tuis hoort nie.” [Vorster *Kb* 21 Nov 1962:705]

Kerklike gesag berus volgens Vorster by die kerk wat dit deur sy ampsdraers uitoefen, plaaslik deur die kerkraad en gesamentlik in die meerdere vergaderinge. [Vorster *Kb* 21 Nov 1962:705]

Volgens art 36 is daar ook onderlinge gesag in die kerkverband. “Die vraag is egter wat is die aard van hierdie gesag, is dit juridies (regterlik) soos Prof du Plessis dit wil hê met sy onderskeiding van kerklike howe, of is dit sedelik, geestelik. Dit is die laaste. Geen meerdere vergadering het wetgewende of heersende nie, maar alleen dienende gesag.” [Du Plessis 1925:94-95] Alleen die Kerkraad dra naas die geestelike ook ’n oorspronklike regterlike gesag. Die gesag van die Kerkraad is die enigste wat Christus aan Sy Kerk gegee het terwyl die gesag van die meerdere vergaderings ontleen is aan die van die kerke of gemeentes en omdat die gesag van die kerkraad andersoortig is as die van ’n meerdere vergadering. [Du Plessis 1925:95]

In sy gereelde rubriek in *Die Kerkbode* antwoord Vorster iemand wat vra wat die gereformeerde opvatting oor die outonomie van die plaaslike kerk is en watter instansie die meeste gesag dra - die sinode(ring) of die kerkraad. In sy antwoord verduidelik Vorster dat onder die outonomie van die plaaslike kerk verstaan word dat, “die plaaslike kerk die middelpunt van die organisasie van die kerk uitmaak en ’n volledige kerk is.” [Vorster *Kb* 21 Nov 1962:705] Vorster antwoord verder: “Die plaaslike kerk is nie vir sy wese en bestaan van die kerkverband afhanklik nie, maar is met sy ampte en bedieninge ’n volledige kerk. Dit beteken dat die plaaslike kerk selfstandig is en dat die een kerk nie oor die ander heerskappy mag voer nie (*D K O* art 84) en dat die meerdere vergaderinge alleen kan handel oor die sake wat nie in die mindere vergaderinge afgehandel kon word nie (*D K O* art 30) [Vorster *Kb* 21 November 1962:705]

Al het iemand soos H G Kleyn in sy werk: *Algemene Kerk en Plaatselijke Gemeente* verskil wys Brown daar op dat Voetius in: *De Rechtsbevoegdheid onzer plaatselijke kerke* praat van die plaaslike kerk as ’n ‘complete’ kerk, terwyl die kerkverband ‘contractueel’ is en alleen op die gemeenskaplike belydenis berus.” [Brown *NGTT* 1979:289]

Vorster se standpunt is dat die plaaslike kerk geroep word om verband met ander kerke van dieselfde belydenis te soek. Die kerkverband wat hierdeur gevorm word beteken egter nie dat die plaaslike kerk van sy vryheid en gesag gestroop word nie en deur die meerdere vergaderinge in ’n onderdanige posisie gedwing word nie. [Vorster *Kb* 21 Nov 1962:705] Vorster haal in die verband vir Voetius aan: “tot opbouwing der kerken in’t algemeen en in’t bijzonder tot bewaring der Christelike vrijheid en autoriteit die de particuliere Kerken van Christus heeft ontvangen.” [Vorster *Kb* 21 Nov 1962:705]

Om die plaaslike kerk in sy eie reg in die kerkregering en kerkregtelike denke te laat figureer het volgens Brown by die Ned Geref Kerk ingang gevind. Om

egter aan die kerkverband “konfederatief” of in “accoord” of “afgeleid” te dink soos bv die Geref Kerk wou egter by die Ned Geref Kerk nie opgaan nie. Daardeur is gevrees sou die eenheid van die kerk en die gesag van die meerdere vergaderings in die gedrang kom. [Brown in *NGTT* 1979:289] Art 84 waarborg egter die selfstandigheid en die vryheid van die plaaslike kerk as hy sê: “Geen kerk zal over andere kerken, geen dienaar over andere dienaren, geen ouderling over andere ouderlingene of diakenen enige heerschappij voeren.” [Du Plessis 1925:95] Die Gereformeerde Kerkverband hef, sê prof John Du Plessis, glad nie die selfstandigheid van die plaaslike kerk op nie. [Du Plessis 1925:95] Die Plaaslike kerk erken alleen die gesag van meerdere vergaderings in sake wat nie op die kerkraad afgehandel kan word nie of wat tot die kerke in die algemeen behoort nie. Sake dus wat die kerke aan meerdere vergaderings opdra en waaroor hulle vrywillig hulle seggenskap opsê. Oor sulke sake sal die kerke (gemeentes) hulle onderwerp as die besluite van Ringe of Sinode nie in stryd is met die Woord van God nie. [Du Plessis 1925:95]

Du Plessis benadruk dit dat die gesag van die Sinode nie oorspronklik gesag is nie, maar slegs afgeleide gesag aangesien dit gesag is wat deur die kerke in kerkverband aan hom oorgedra is. Die vergadering van Jerusalem het dan ook vir ons alleen hierdie betekenis dat dit formeel vir die kerk die reg gee om meerdere vergaderings te hou, en materieël, dat die gesamentlike kerke in Sinode vergader en oor leerkwessies beslis. [vgl Du Plessis 1925:96]

H H Kuyper het die vraag gestel of die meerderevergadering gesag het om leertug te beoefen. Hy is van mening dat Rutgers nie Voetius se bedoeling reg weergee as hy beweer dat Voetius sê dat die sinode wel in ’n saak uitspraak kan maak, maar dat die uitvoering daarvan dan in die hande van die plaaslike kerk of ring berus nie. Vir Bouwman was dit ’n independistiese optrede wat nie aan die outoriteit van die meerdere vergadering reg laat geskied nie. [Brown *NGTT* 1979:290]

Brown is van mening dat die Ned Geref Kerk erns gemaak het met die selfstandigheid van die plaaslike gemeente. Hy haal ook vir E PJ Kleynhans aan wat gesê het dat dit vir die Ned Geref Kerk ook baie belangrik was dat die verskillende plaaslike kerke volgens die Skrif geroep is om hulle tot 'n eenheid in ring en sinode saam te verbind. [vgl Brown *NGTT* 1979:290] Baie het soos J H Eybers die eenheid en gesag van die meerdere vergaderings sterk beklemtoon. Hy wou die kerk se kerkregtelike verlede aan die beginsels van die Gereformeerde Kerkreg toets. Daarin het hy aangesluit by B B Keet sê Brown [*NGTT* 1979:290]

Eybers wou die kerklike geskille tussen kerke van Gereformeerde belydenis uitklaar. In hierdie opsig was die kritiek van die kant van die Gereformeerde Kerk teen die Ned Geref Kerk die vernaamste bron van kommer. [Brown *NGTT* 1979:290] Eybers het die invloed van die kollegialisme erken. Volgens hom sou dit “onnatuurlik gewees het as die Sinode van 1824 nie die Nederlandse moederkerk in sekere mate tot voorbeeld sou geneem het nie. So was daar aansluiting by die kollegiaalsisteem en die Algemene Reglement van 1816...” [Brown *NGTT* September 1979:290-291] Dit het in die meeste gevalle, erken hy, slegs in bewoordinge van artikels voorgekom sonder dat daarmee ook die organisasie oorgeneem is. “Eers langsamerhand sou die kerk weer tot homself kom en homself vind in die suiwer lig van sy geestelike element, vry van die Staat (outonoom) en in staat om homself te suiwer van elemente wat uit die Neder Herv Kerk destyds eweneens onder die voogdyskap van die staat, by hom ingedring het” [Brown *NGTT* September 1979:291]

6.3 VERSKIL TUSSEN KOLLEGIAAL EN PRESBITERIAAL - PROF DU PLESSIS BEPLEIT IN NAAM DIE PRESBITERIALE MAAR IN WERKLIKHEID DIE KOLLEGIALE KERKSTELSEL.

Prof Johannes du Plessis bewys deur sy eie uiteensetting dat hy nie

Gereformeerd Presbiteriaal is nie, maar wel Kollegialisties. [Du Plessis 1925:96] Dit blyk uit sy verklaring dat die Sinode die hoogste bestuur of kerklike hof is en dat die mindere vergaderings regterlik onderworpe is aan die Sinode en minder gesag het omdat hulle laer besture is. [Du Plessis 1925:96]

Prof Johannes du Plessis het vir Kuyper aangehaal om die vraag te antwoord: “Wat is dan het Kollegiale Sisteem, dat ook de Ned. Geref. Kerk toegedaan zou zijn?” Met hierdie aanhaling was hy, aldus John du Plessis, nie eerlik nie want hy lê woorde in Kuyper se mond. Kuyper het nie ander Presbiterianse Kerke Kollegiaal genoem nie. Wat hy wel gesê het is dat die Hervormde Kerk in Nederland Kollegiaal is. [Du Plessis 1925:97]

Volgens Kuyper is Gereformeerde Kerke alle kerke wat hulle in leer en in kerkregering hou aan die beginsels van die Calvinistiese Reformasie. [Du Plessis 1925:97] Kuyper wys daarop dat kragtens die Kollegiale sisteem, wat van die kerk ’n vereniging of genootskap maak, ’n mens die treurige toestand kan verwag dat volgens die meerderheidsbeginsel van die Kollegiale sisteem feitlik Kristus as Hoof van Sy kerk losgelaat word en die vrye wil van die mens regeer. [Du Plessis 1925:97] Hierop vra Johannes du Plessis vermakerig of dit dan nou beteken dat die Ned Geref Kerk nie meer God se soewereine gesag erken nie, of het die kerk die geloof prysgegee of word die outoriteit van God se Woord nie meer erken nie? [Du Plessis 1925:97]

John du Plessis reageer deur te sê die mooi bedoelings in die kerk se wette word nie altyd uitgevoer nie. Dit wat bely word is nie altyd dit wat uitgeleef word nie. So, kan die Sinode ’n besluit neem wat teen die Woord van God indruis en al die gemeentes is daaraan gebind eenvoudig omdat die “Sinode die hoogste Bestuur van die Kerk is en sy besluit deur ’n meerderheid van stemme van bindend gesag toepas op elke gemeente....[E]n kan so ’n gemeente hom nie onttrek aan die kerkverband nie, hy is tog ’n onderdeel van die geheel.” [Du Plessis 1925:97-98]

Aangesien Vorster se kerkregtelike siening so baie ooreenstem met die van prof John du Plessis word gewys op laasgenoemde se uiteensetting van die onderskeie kerkregeringstelsels.

Skematies, en in baie eenvoudige taal, wys Du Plessis die verskil tussen die onderskeie kerkstelsels aan maar veral dié tussen die Gereformeerde en die Kollegiale Kerkstelsel. Hy onderskei tussen die Roomse Kerkstelsel, wat die Pous die hoof van die hele kerk maak; die Kollegiale Kerkstelsel wat die Sinode die hoof van die kerk maak; die Independentente stelsel wat net korporasies of gemeentes ken sonder enige kerkverband en die Gereformeerde Kerkstelsel. [Du Plessis 1925:101]

“Volgens die Kollegiale kerkstelsel, is die Sinode die hoogste Bestuur of Hof, en die Ring staan onder die Sinode, die Kerkraad weer het ’n afgeleide gesag nog laer as die van die Ring en deur middel van hierdie drie kerklike besture met opklimmende rang word die gemeentes bestuur en geregeer. Dit is volgens die beginsel van ’n Kollegium, of ’n Vereniging, of ’n Genootskap So is die politieke verenigings ingerig.” [Du Plessis 1925:101] Die Independentente stelsel, op sy beurt, is waar die hoogste gesag nie by die kerkraad nie, maar by die gemeentes berus. So is elke gemeente dan outonoom, selfstandig en daar is geen gesag wat op ’n Kerkverband berus nie.

In die Gereformeerde stelsel, beskryf hy, vloei die gesag van Christus deur die gemeentes en die organe en word die gesag deur die Kerkrade uitgeoefen. Volgens hierdie stelsel is elke gemeente “outonoom, selfregerend, maar hulle is aan mekaar verbind om die eenheid van die mistieke liggaam van Christus, die onsigbare Kerk van gelowiges” te vorm. In hierdie Kerkverband is daar nie hoëre en hoogste kerkbesture nie. [Du Plessis 1925:101] Ons kry wel ’n Ring wat in wese ’n vergadering van meer as een kerk [gemeente] is, die Provinsiale Sinode waarin nog meer kerke vergader en die Sinode waarin al die kerke (gemeentes) bymekaar vergader.[vgl Du Plessis 1925:102]

Wat die Dortse Kerkorde bedoel met mindere en meerdere vergaderings en die meerdere vergaderings wat meer gesag as die mindere vergaderings het verduidelik hy verder. Daar is sake wat net die plaaslike gemeente raak en waaroor die gesag alleenlik by die plaaslike kerkraad berus. Daar is egter ook sake wat tot tien gemeentes behoort en oor hierdie sake het die Ring gesag. Oor sake wat twintig gemeentes raak het die Provinsiale Sinode gesag terwyl die sake wat al die gemeentes raak se gesag deur die Sinode uitgeoefen word. [Du Plessis 1925:102]

Oor die vraag waar hierdie gesamentlike kerke van Ring, Provinsiale Sinode en Sinode hulle gesag vandaan kry antwoord John du Plessis dat dit van Christus is deur die plaaslike kerke. “Dit is dus ’n afgeleide gesag, terwyl die oorspronklike gesag van Christus uitgeoefen word deur die Kerkrade van die verskillende kerke (gemeentes).” [Du Plessis 1925:102]

Du Plessis vra die vraag watter kerkstelsel nou volgens God se Woord en ons Belydenisskrifte is. Die vraag is hoe is die verhouding van Christus tot die Kerk en waar kry ons die kerk. [Du Plessis 1925:102] Hy antwoord: “Die Kerk van Kristus is in die eerste plek sy verborge liggaam van die uitverkorene, wat volgens die Verbondsleer insluit alle ware gelowiges en hulle saad.” en verder “As sodanig is Hy die enige Hoof van Sy Kerk en die regering deur die Hoof gaan regstreeks uit op Sy Kerk, sodat tussen Hom en die kerk geen regerende mag bestaan, wat bo Sy kerk as besturende mag kan intree nie.” [Du Plessis 1925:102-103] Die kerk van Christus word nou sigbaar openbaar sodat dit gesien kan word en hierop kan met reg gevra word waar word dit sigbaar? Art 28 antwoord deur te sê dat “alle gelowiges hulle saam moet voeg tot ’n sigbare vergadering van gelowiges, wat alleen kan gebeur op een plek, waardeur die plaaslike kerk gevorm word.” [Du Plessis 1925:103]

Artikels 29 tot 30 gee vervolgens die kentekens van die suiwere kerk aan en ’n aanduiding hoe die plaaslike kerk as instituut geregeer word deur die

werksaamhede van die ampte terwyl art 31 en 32 wys hoe predikante, ouderlinge en diakens deur wettige verkiesing in hulle ampte gestel word. Die enigste regeer- en bestuursmag berus by die Kerkraad wat op hierdie wyse verkies is. [Du Plessis 1925:103-104]

Art 32 bepaal dat “regeerders van meer as een kerk bymekaar kan kom om sekere ‘ordonnansies in te stel’ vir die gesamentlike kerke, waaruit dan sou ontstaan die meerdere vergaderings.” [Du Plessis 1925:104] Dit bly steeds ’n geval van Christus wat Sy Kerk of gemeente deur middel van die regeerders, naamlik die Kerkraad, regeer. [Du Plessis 1925:104]

John du Plessis maak dan die aantyging dat Johannes du Plessis ’n stelsel bepleit wat die Sinode verhef tot die hoogste bestuur tussen Christus en Sy kerk en dat dit ook so blyk uit die Wette van die Ned Geref Kerk wat hy saamvat as:

- 1] “Die Ned Geref Kerk bestaan uit gemeentes,
- 2] Die Sinode is die Hoogste Bestuur,
- 3] Ringe en Kerkrade is laere Besture,
- 4] Die Sinode *dra op* aan
  - a] Predikante sekere bevoegdheede, so aan ouderlinge en diakens;
  - b] Aan Kerkrade sekere magte, wat huishoudelike reglemente kan ontwerp, mits hulle nie in stryd is met die Sinodale Wette nie;
  - c] Aan Ringe word opgedra die gereelde uitvoering van die Kerklike Bestuur
- 5] Die wette en verordeninge, wat eers die krag van ’n wet word wanneer die Moderatuur dit onderteken het, is bindend vir die hele kerk.” [Du Plessis 1925:104]

Dit, sê John du Plessis, is ’n Kollegiale Kerkstelsel en met sy “verbindende wette word die regeermag van Kristus deur die Kerkraad vernietig” [Du Plessis 1925:104-105]

6.4 PROF JOHANNES DU PLESSIS SE BESKOUING OOR DIE LERAARSAMP IS NIE GEREFORMEERD NIE MAAR KOLLEGIALISTIES

Prof Johannes du Plessis was voorts van mening dat die amp van ouderling en diaken beperkings gehad het wat die leraaramp nie ken nie. So bv is die dienstrydperk van ouderlinge en diakens tydelik en hoogstens vier jaar ononderbroke terwyl predikante vir dekades in die amp kan staan. Ouderlinge en diakens is ook beperk tot die gemeente waarin hulle verkies is terwyl die predikant wel deur 'n bepaalde gemeente beroep word maar dan deur medeleraars ondersoek word en toegelaat word “door het Presbyterium in de tegenwoordigheid en met de toestemming van de gemeente.” [Du Plessis 1925:107] 'n Leraar, sê Johannes du Plessis, word wel in 'n bepaalde gemeente georden, maar word *ipso facto* nie slegs herder van die een gemeente nie maar ook leraar van die hele Kerkverband. Dit het tot gevolg dat sy amptelike status 'n ander karakter dra as die van ander kerkraadslede. [vgl Du Plessis 1925:107]

Oor hierdie uiteensetting sê John du Plessis: “Hierdie hele argumentasie van Prof du Plessis berus op die Kollegiale Kerkstelsel, wat die begrip *hoër* stel in plaas van *breër*. Die Sinode is die hoogste Bestuur in plaas van 'n breëre vergadering van plaaslike kerke, en die leraarsamp is die *hoogste* in plaas van die *breedste*.” [Du Plessis 1925:107-108] John du Plessis sê die leraar het “behalwe sy amp as bedienaar van die Woord ook die regeeramp saam met die regerende ouderling, maar dit maak nog nie sy amp hoër as die van die ouderling nie. Hy is alleen *primus inter pares* (die eerste onder sy gelyke. Die eerste is nie die hoogste nie. Hy moet wel toesig hou oor sy mede ampsbroeders as mederegeerder maar self staan hy onder toesig van die kerkraad..”

Later sou Van Staden hierdie siening van predikante oor predikante (*pastor* *pastorum*), afwys as 'n episkopaalse element wat prof Plomp bepleit het vir

invoering in Gereformeerde kerke. [Van Staden 1995:15] “In ’n kerklike atmosfeer in Suid-Afrika, waar episkopaalse en kollegialistiese elemente in Gereformeerde kerke insypel, is hierdie ongereformeerde element van ’n predikant van predikante, ’n eerste onder gelykes, ’n wesenlike gevaar, wat nooit in die Gereformeerde kerke geduld kan word nie.” [Van Staden 1995:15] Dit, sê Van Staden, is totaal in stryd met die Gereformeerde kerkregtelike beginsel waarvolgens alle predikante as ampsdraers gelykwaardig is.

Vir John du Plessis kon ’n predikant, wat op grond van die amp as Bedienaar van die Woord nie aan ’n plek gebonde is nie, buite sy eie gemeente optree. Dit kan egter slegs gebeur as die kerkraad van die gemeente waar hy die amp gaan uitoefen hom toelaat en hy daar onder hulle toesig gaan staan. [Du Plessis 1925:108] Binne die kollegialistiese en genootskaplike sisteme van kerkregering waar predikante as predikante van die hele genootskap erken word mag leraars egter in enige gemeente optree sonder toestemming van die betrokke gemeente. [Du Plessis 1925:108-109]

Amper in lyn hiermee rig John du Plessis die beskuldiging en sê dit is, “kragtens hierdie klerikalistiese stelsel van die genootskaplike kerk dat die wette van die Ned Geref Kerk aan die predikante die reg gee om te beslis wie op die kansel mag preek.” [Du Plessis 1925:109] Al is dit so dat die predikante die ouderlinge en die kerkraad se advies kan inwin in gevalle waar hulle bang is vir enige ongelukkigheid. In die lig hiervan wys hy prof Johannes du Plessis tereg omdat hy die Gereformeerde Kerke van Roomse trekke beskuldig terwyl hy homself op ’n Roomse standpunt stel.

Prof Johannes Du Plessis is verkeerd as hy beweer dat “die amp van ’n predikant hoër staan omdat hy alleen in diens kan gestel word deur die Ring en dit wel deur sy mede-predikante. Dit is alweer die onsuiwre kollegialistiese of ook biskoplike stelsel.” [Du Plessis 1925:110]

6.5 PROF JOHANNES DU PLESSIS SE VERKLARING VAN LIDMAATSKAP EN VAN DIE DORTSE KERKORDE GETOETS.

Onder hierdie hoof het Prof John du Plessis sy naamgenoot in Stellenbosch se siening verder weêrlê. Diè se siening het hierop neergekom:

- 1] “Die plaaslike gemeente is nie dinkbaar sonder ’n algemene kerk nie;
- 2] Die reg om die doop te bedien en ‘lidmaten voor te stellen’, ’n ongereformeerde uitdrukking vir Belydenis van die geloof afneem, berus nie by die kerkraad nie, maar by die leraar;
- 3] Die leraar is ampsdraer van die hele kerk;
- 4] Sy dopelinge en sy belydende lede is dus lede van die gehele kerk.” [Du Plessis 1925:114] [Du Plessis 1925:114]

Teenoor hierdie beskouing van Johannes du Plessis, sê John du Plessis, kan hy net die “Bybelse en Gereformeerde beskouing neêrlê en dit is:

- 1] Die plaaslike gemeente is logies en histories dinkbaar sonder ’n sogenaamde algemene kerk;
- 2] Die reg om die doop te bedien en belydenis des geloofs af te neem berus by die kerkraad;
- 3] Die leraar is ampsdraer van die plaaslike gemeente, aan wie toevertrou is bediening van Woord en Sakrament;
- 4] Dooplidmate deur hom gedoop en belydende lidmate - onder sy sorg bearbei, is lede van die plaaslike kerk of gemeente;
- 5] Waar hy kragtens die kerkverband optree in ’n ander gemeente, wat hy alleen kan doen op versoek en onder toesig van die plaaslike kerkraad van diè gemeente, daar doop hy en neem hy belydenis af van lede van die plaaslike kerk. Nooit maak hy deur ’n algemene amp doop en belydende lidmate van die sogenaamde kerk nie” [Du Plessis 1925:114-115]

“Dit”, sê John du Plessis, “is die gereformeerde beskouing van Gods Woord soos uitgedruk in die geloofsbelydenis en veronderstel in die Dortse Kerkorde. En as Prof du Plessis”, gaan hy verder, “hierdie opvatting weerspreek dan is

hy nie gereformeerd nie.” [Du Plessis 1925:115] In dieselfde asem het hy darem ’n pluimpie aan Johannes du Plessis gegee vir die eerlikheid en konsekwentheid waarmee hy die wette van sy kerk, die Ned Geref Kerk, vertolk het.

Anders as by sy naamgenoot in Stellenbosch wat na Engeland en Skotland kyk is dit vir hom nodig: “Vir ’n juiste beoordeling van die wording en verwording van die eenmaal geplante Gereformeerde kerke alhier moet ons die byna gelyklopende proses in Nederland ken.” [Du Plessis 1925:128] Vir ’n beoordeling van die vraag wat gereformeerd is in leer en kerkinrigting moet, volgens John du Plessis, die lyn van Calvyn af oor die Dordtse Sinode met insluiting van die drie Formuliere van Enigheid gevolg word en enige wetenskaplike studie sal moet rekening hou met gesaghebbende outoriteite soos Voetius, Kuyper, Bavinck, Rutgers en andere.

Vir hom het ons hier te doen met *Nederlands gereformeerde* oorsprong en beginsels en ook die vraag of daar kerklike ontaarding plaasgevind het moet beantwoord word deur ’n Nederlands-Suid-Afrikaanse oordeel. [vgl Du Plessis 1925:128] Volgens hom glo Nederlandse outoriteite dat die kerk in Nederland in die 18de en 19de eeu deur die opkoms van die Rasionalisme en die Kollegialisme in die Kerkregering afgewyk het van die gereformeerde beginsels maar dat ’n terugkeer tot die gereformeerde waarhede plaasgevind het in 1834 en 1886. [Du Plessis 1925:129]

Die vraag is, sê John du Plessis, of dit hier in Suid-Afrika ook so verloop het soos wat deur prof Royaards verklaar word toe hy gesê het dat die kerk in Suid-Afrika in die 19de eeu die spore van die kerk in Nederland gevolg het. [Du Plessis 1925:129]

Du Plessis haal ander geleerdes aan as hy sê: “Het is u bekend hoe die Kaapse kerk ongeveer 150 jaar lang gereformeerd was.

Bij het begin van het jaar 1800 werd dit echter anders. De zogenaamde verstandelike opvatting van de leer der zaligheid, kwam in de plaats van het aloude Calvinisme. Omtrent 50 jaar later...veranderde de Kaapse kerk weer aanmerkelijk van gedaante. De verstandelike opvatting van het Christendom leide tot het zuivere rationalisme of liberalisme van de predikanten Kotze (Darling), Naude en Burgers.

[Du Plessis 1925:129-130]

In hierdie tyd kry ons natuurlik die sinode van 1862 waarin liberale lidmate die kerk in ´n hoek gedruk het deurdat ´n hofuitspraak die een sinode laat opbreek het in etlike sinodes. Vorster se groot aandeel binne die kerkverband lê juis in die pogings om hierdie eenheid weer te herstel.

Daar was, meen John du Plessis, mense wat te midde van die liberale aanslag “wakkergekrik” het, maar ongelukkig het diegene wat nog aan die Bybelse waarhede vasgehou het, volgens hom, nie hulle krag gaan soek in die terugkeer na die beproefde gereformeerde pad nie. Hulle het die spoor verder byster geraak deur die “Engels-Amerikaanse opwekkingen” in te voer en die volk verder in die metodistiese rigting te lei. [Du Plessis 1925:130]

Wanneer hy die rede bedink waarom lidmate vir hulle so maklik op sleeptou laat neem het voer hy ´n viertal redes aan waarom hulle so maklik daarmee geslaag het:

- 1] Dit was so maklik omdat daar nie meer ´n kragtige Calvinisme in die suidelike deel van die land gevind is nie;
- 2] Daar was reeds baie Skotse predikante wat die metodisme aangehang het;
- 3] Daar was ´n groot getal Kaapse predikante wat in Holland gestudeer het en dat hulle daar met die Hollandse opwekking [Reveil] te doen gekry het;
- 4] Omdat van hierdie voornemende predikante aan die Hoge-school van Utrecht nog verder deur hoogleraars soos Van Oosterzee en Doedes

beïnvloed is. [Du Plessis 1925:130]

Prof John du Plessis wys daar op dat daar in die tweede helfte van die 19de eeu drie kerklike strominge in Suid-Afrika gevind word. Die eerste is die Ned Geref Kerk onder Nederlandse en Skotse invloed, die tweede is die Hervormde Kerk wat konsekwent Nederlands bly en die Nederlandse stempel van die 19de eeu behou en in die derde plek is daar die Gereformeerde kerk wat terugkeer het tot die Gereformeerde kerke van 1618-19 op die bedding van die afskeiding in Nederland in 1834. [Du Plessis 1925:130-131]

Daarom beskou John du Plessis die Gereformeerde Kerk nie as ’n “skeurkerk” nie, maar ’n “terugkeer tot die ou Gereformeerde Moederkerk” [Du Plessis 1925:76] “Die ou Gereformeerde Kerk was die Kerk van die Dordtse Sinode van 1618-19. Toe is die grondslae van die Belydenis vas gelê in die Drie Formuliere van Enigheid...[E]n die beginsels vir die Kerkregering in die Dordtse Kerkorde.” [Du Plessis 1925:73]

Die Hervormde Kerk in Nederland het in 1816 ontstaan as ’n “Staatskreatuur” van Koning Willem 1, waardeur die beginsels in leer en kerkregering van die ou Gereformeerde Kerk prysgegee is.” [Du Plessis 1925:73] Na verskeie afskeidings en verenigings, kon Kuyper later t o v die Gereformeerde Kerke in Nederland die histories-kerkregtelike beginsel neerlê: “Wij Gereformeerde Kerken in Nederland handhaven, dat wij de wettige voortzetting zijn van de aloue Gereformeerde Kerk in Nederland die de moederkerk ook van de Zuid-Afrikaanse Kerk is geweest.” [Du Plessis 1925:74]

“Hoe is hierdie aloude Gereformeerde Kerk in Nederland nou die moeder van die Suid-Afrikaanse Kerk? In 1618-19 is die ou Gereformeerde Kerk in Nederland gehandhaaf en opnuut gevestig. In 1652 het Van Riebeeck in Kaapstad gekom, en in 1665 is die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika gestig.” [Du Plessis 1925:74]

In aansluiting hierby is sy uiteensetting van die ontstaan en verloop van die kerkgeskiedenis in Suid-Afrika. Hy gee sy siening van die verloop van gebeure binne die kerklike geledere opsommenderwys in 18 punte:

- “1] 1652 - Van Riebeeck
- 2] Eerste gemeente “Gereformeerde Kerk of Gemeente van de Kaap” onder die geldende Kerkorde van Dordrecht, geïnstitueer 1665
- 3] Die drie gemeentes Kaapstad, Swartland en Stellenbos soek kerkverband maar dit word verydél deur kerk in Nederland en Regering hier.
- 4] De Mist, ’n kind van de Rewolusie, voer in Kerkorde voor de Bataafsche volksplanting aan de Kaap de Goede Hoop, 1804. Kerk word Hervormend Genootskap. Dordtse kerkorde afgeskaf.
- 5] Invoering van Ev Gesange, 1814
- 6] Suprannaturalisme en opkoms van liberalisme. Verstandsgodsdiens
- 7] Eerste Sinode vergader onder geldende kerkorde van De Mist en bou daarop voort. Kollegialisme van Nederland gevolg, 1824.
- 8] Sinode, 1842. Naam Hervormd vervang deur Ned. Gereformeerd. Middelpunt van die stryd tussen Hervormde en Ned Geref Kerk oor die naam.
- 9] Stryd in die kerk. Liberalisme. Gesangekwessie. Besware teen heersende rigtings in die kerk.
- 10] Ds D Postma kom in Transvaal via Kaapstad-Durban, 1858
- 11] Besware en stryd in die kerk in Transvaal. Ds D van der Hoff, predikant van die Hervormde Kerk.
- 12] Kerkvergadering op Pretoria, Jan. 1859. Kerkinrigting en gesange verpligtend. Vyftien man tree uit die kerkverband en besluit om die Gereformeerde Kerk te stig.
- 13] Stigting van die gereformeerde Kerk op Rustenburg onder die seringboom met 300 lidmate, 10 Febr 1859. Terugkeer tot

Dordrecht 1618-19. Gewysigde Dortse Kerkorde.

14] Kerkvergadering Herv. Kerk op Potchefstroom, April 1859.

Mislukte poging om die afskeiding te vernietig.

15] Uitbreiding van die Geref Kerk in O V S en Kaapkolonie,
1859-1860

16] Liberalisme en Metodistiese-opwekkingsdienste in Ned Geref
Kerk

17] Sinode Ned Geref Kerk Stryd teen Liberalisme. Di Kotze,
Burgers, Naude, 1862 18] Eerste Sinode Geref Kerk op
Reddersburg, O V S 1862. Dortse Kerkorde ongewysig aanvaar.”

[Du Plessis 1925:133 en 135]

Hy haal vir prof Bouwman van Kampen aan: “Zo was de zending van Ds Postma, om in het geestelik belang van de Zuid-Afrikaansche Republiek werkzaam te zijn en om verder langs die weg een deur geopend te krijgen om ook onder de Kaffers het Evangelie te verkondigen de aanleiding tot de herstichting van de Gereformeerde kerk zoals deze in 1665 gesticht was.” [Du Plessis 1925:135]

Prof John du Plessis beroep hom ook op die werk van eerw A Dreyer van die Ned Geref Kerk wat in sy werk oor die kerkgeskiedenis met verwysing na die stigting van die kerk aan die Kaap in 1665 geskryf het: “Dit was die stigting van die Gereformeerde Kerk in Kaapstad”. Dreyer skryf verder:

“Zij is een dochter van de Gereformeerde Kerk die na de grote Kerkhervorming van de zestiende eeuw in Nederland ontstaan is” [Du Plessis 1925:74] “Zij wordt genoemd de Gereformeerde Kerk of Gemeente van de Kaap. De Moedergemeenten in Nederland heten de Gereformeerde Kerken of Gemeenten, met wie deze

Kaapse Gemeente in kerkelik verband staat. Zij wordt geestelik verzorgd door de klassis van Amsterdam. Zij is Gereformeerd,

omdat zij tot haar grondslag heeft de Geloofsbelijdenis der Nederlandse Kerken, de Heidelbergse Katechismus en de Leerregels van de Dortse Sinode 1618-19. Bestuurd wordt deze gemeente naar de Dortse Kerkenordering.”

[Du Plessis 1925:75]

Hierdie kerk het egter volgens hom nie getrou gebly aan haar moeder nie. So is daar by die eerste sinode in 1824 ´n kans verspeel om “de oude Dortse Kerkenorde in haar eer herstellen en de Kerkorde van De Mist weer op zijde zetten. [Du Plessis 1925:75]

“Is 1804 het sterfjaar van de Gereformeerde gemeenten onder de handen van De Mist, - 1824 is het jaar van de plechtige begrafenis door de zonen van de kerk” [Du Plessis 1925:75]

“Dit is nou 1924” sê Du Plessis. “Honderd jaar gelede is die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika begrawe. Maar hy het weer uit sy as opgestaan. En wel in 1859 op Rustenburg....” verwys hy na die stigting van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. [Du Plessis 1925:75] Hy sê volgens die Kerkwette van die Ned Geref Kerk is die lidmate nog lidmate van die kerklike organisasie, die Ned Geref Kerk en word die bestuur uitgeoefen deur Kerkrade, Ringe en ´n Sinode. Met die Sinode as die hoogste bestuur. Die Gereformeerde Kerk verskil van die ander gereformeerde kerke in die sin dat dit in sy Kerkregering terugkeer het na die Dordtse Kerkorde. [vgl Du Plessis 1925:78]

Vir Du Plessis hang ´n Kerkstelsel af van die vraag wat die gemeente van Christus is, wie die enige hoof van die gemeente is, deur watter organe Christus in sy gemeente werk en hoe die werking moet geskied. [Du Plessis 1925:79] Hiermee saam in noue verband staan, volgens hom, weer die vraag hoe God gedien moet word in die Kerk, hoe, waaroor en deur wie die kerklike tug toegepas moet word. [Du Plessis 1925:79]

Soos ´n landsregering sy politiek op die grondslag van sy politieke beginsels

uitvoer so ook moet die Kerkregering op die dogmatiese beginsels van die Kerk toegepas word. Die groot verskil is egter dat die Kerk van Christus nie mag geregeer word deur menslike wette nie, maar dat die beginsels in Gods Woord gesoek moet word. [Du Plessis 1925:79]

Daar is weinige, indien enige, van die standpunte van John du Plessis van Potchefstroom, soos wat dit ook hierbo gestel is, waarmee Vorster nie heelhartig saamgestem het nie. Daarom blyk dit vir Vorster 'n logiese keuse te gewees het om by die Teologiese Skool van Potchefstroom verder te studeer in Gereformeerde Kerkreg.

'n Saak waarvoor Vorster hom ook uitgelaat het was die amp van die Moderator en veral oor die vraag of die amp blywend is of nie. Oor hierdie saak haal Du Plessis Art 35 aan wat bepaal dat die amp van 'n praeses ophou sodra die vergadering uiteen is. Die Geref Kerk het dan ook geen blywende moderator of moderatuur nie. [Du Plessis 1925:94] Oor die woord moderator, sê Vorster, kan daar nie beswaar wees nie want dis nie 'n ongereformeerde begrip net omdat dit deur Skotse invloed ingekom het nie, maar dit beteken maar net praeses of voorsitter. [Vorster *NGTT* September 1979:333]

Tweedens spreek Vorster hom uit oor die blywendheid al dan nie van die amp en sê dat dit behoorlike onderskeiding vereis. Die Dordtse Kerkorde van 1618 het bepaal dat die Sinode jaarliks gehou word maar die Nasionale Sinode elke 3 jaar. Aangesien die Sinode by elke termyn weer konstitueer en nuwe ampsdraers kies het die praeses nie langer as 2 of 3 jaar in die amp gedien nie. Wanneer die Sinode, soos dikwels in die verlede, vir 'n maand of langer verdaag word daar egter nie 'n nuwe praeses gekies nie. [Vorster *NGTT* September 1979:333] In hierdie verband het die Ned Geref Kerk al in die verlede aan die moderator in die 2 of 3 jaar tussen die sinodes die gesag gegee om namens die kerk te spreek. Dit skep dan probleme omdat so 'n gesagsoordrag aan 'n moderator vir hom in die versoeking stel om, soos die

pous, eie besluite op gesag van die kerkverband oor te dra.

In hierdie verband, sê Vorster, in dieselfde stuk moet twee dinge in die oog gehou word: Die eerste is dat die Sinode vir 'n termyn gekies word, maar kan binne die termyn dikwels verdaag en dan bly die praeses voorsitter. Die Sinode bly vir die periode wat die kerkorde bepaal 'n staande vergadering en sy ampsdraers bly in funksie al verdaag die vergadering. [Vorster *NGTT* September 1979:333-334] In die tweede plek wys hy daarop dat die *D K O* van 1618 wel bepaal dat die amp van praeses verval by verdaging van die Sinode terwyl die skriba in sy amp voortgaan. Dit is so gedoen omdat daar nie voorsiening gemaak is vir verdaging van die Sinode nie. Later, sê Vorster, was daar van tyd tot tyd verdagings binne die termyn en toe is die *D K O* op hierdie punt wel verander. Daardeur kon sinodes verdaag en weer byeenkom sonder dat daar elke maal weer ampsdraers gekies is. [Vorster *NGTT* September 1979:334]

Vorster se interpretasie is natuurlik hier korrek want verdaging van 'n sinode beteken dat die sakelys nie afgehandel is nie maar later voortgesit word. Dis egter anders met 'n afgehandelde sakelys want 'n afgehandelde sakelys beteken die vergadering sluit en word nie weer hervat nie. Met so 'n afsluiting is die voorstitter se taak afgehandel. Vorster sê voorts dat nie alle kerkordes van die Gereformeerde kerke in Nederland die bepaling gehad het dat die amp van praeses "uitgaan wanneer al t'samenkomste scheidet" nie en dan noem hy die onderskeie kerkordes as bewys. Vir hom is dit 'n uitgemaakte saak dat dit nie 'n belangrike beginselsaak was as die onderskeie kerkordes so van mekaar verskil nie. [Vorster *NGTT* September 1979:334]

'n Interessante feit wat Vorster in die verband noem is dat die *D K O* van 1618 die uitgaan van die voorsittersamp op al vier kerkvergaderings van toepassing maak en streng gesproke sou dit dan beteken dat ook die rings- en kerkraadsvergaderings by elke vergadering 'n ander voorsitter kies. Verder

blyk dit dat dit die vrees vir 'n biskop merendeel aanleiding gegee het tot so 'n reëling. [Vorster *NGTT* September 1979:334]

Wat hier uit die oog verloor word is die feit dat dit wel die geval is met die ringsvergadering Die ring kies by elke vergadering 'n voorsitter uit die afgevaardigdes. In die geval van die kerkraad is dit egter anders aangesien die kerkraad 'n permanente vergadering is met permanente lede. Daarom is dit eintlik so dat sy vergadering verdaag en nie afsluit nie, want alles kontinueer met vaste lede en nie tydelike afgevaardigdes nie.

Teenoor die “streng en harde oordeel” wat daar van die kant van die Gereformeerde Kerke op die Ned Geref Kerk gekom het soos wat dit ook hierbo aangetoon is in die skrywes van prof John du Plessis, rig Vorster 'n “versoenende” vermaning: “Waar een kerkorde so 'n bepaling gehad het en 'n ander nie, is dit duidelik dat 'n mens versigtig met die oordeel “in stryd met die Gereformeerde kerkreg” moet wees, veral as een Gereformeerde Kerk dit wel het en 'n ander Gereformeerde Kerk dit nie het nie. [Vorster *NGTT* September 1979:334-335] Vorster se “toegeeflikheid” kom hier baie naby aan 'n geringskatting van die onderskeie gereformeerde kerkverbande se sinodebesluite en kerkordes. Die vraag kan gevra word of die gereformeerde kerke hul onderskeie sinodes en hulle lang besprekings in die opstel van 'n eie kerkorde maar kan laat vaar en na die grootste gemene deler tussen die kerke soek. Dit beteken dan die einde van die onderskeie gereformeerde kerkverbande en die opgaan in een kerkverband.

6.6 DIE SAAK VAN KERKHERENIGING GEDURENDE HIERDIE TYDPERK

Intussen het die strewe na kerkhereniging ook nog die aandag van die kerk bly geniet en is dit deurlopend bespreek in die vergaderings van die Raad van Kerke.

6.6.1 Raad van Kerke vergadering 1925

Soos by die vorige vergaderings was kerkvereniging weer op die sakelys van die Raad van Kerke. Die raad het die redaksie van *Die Kerkbode* versoek om 'n reeks artikels ter bevordering van die verenigingsgedagte te publiseer. [Van Staden 1973:417]

6.6.2 Raad van Kerke vergadering 1926

Tydens die Raad se vergadering in Julie 1926 te Pietermaritzburg is in beginsel besluit om met die kerk in Transvaal te herenig en die Kerkverenigings - Acta van 1911 is as basis aanvaar. 'n Kommissie is aangewys om in oorleg met 'n Transvaalse afvaardiging 'n basis vir vereniging te vind. [vgl Van der Watt 1987:7]

6.6.3 Sinode van Natal 1927

Hierdie sinode het besluit om met die Transvaalse Kerk te verenig mits die kerkrade instem. Die kerkrade het egter die poging weereens afgestem, maar die Transvaalse sinode het op hierdie uitslag die deur vir vereniging oopgehou. [vgl Van der Watt 1987:7] By sy sitting wat in 1928 gehou is het die Natalse Sinode, "skynbaar as gevolg van die kerkrade se houding besluit dat, alhoewel hy nog steeds dieselfde beginsel huldig, daar nie verder met die saak voortgegaan moes word nie, omdat daar so 'n gebrek aan eenstemmigheid bestaan." [Van der Watt 1987:7] By sy vergadering van 1929, soos so dikwels in die verlede, is weer met teleurstelling kennis geneem van mislukte pogings tot kerkhereniging.

Terwyl hierdie pogings tot kerkherstel aan die gang was, het die man wat in latere jare van die belangrikste rolspelers in die kerkverenigingsproses sou wees, Koot Vorster, met sy studie te Stellenbosch begin.

6.7 VORSTER STUDENT AAN DIE UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH

Aan die begin van 1928 is Koot Vorster 'n student aan die Universiteit van Stellenbosch. Die feit dat hy verder gaan leer het was in ooreenstemming met sy pa se ideaal dat sy kinders die beste opvoeding en geleerdheid sou ontvang. Dit was egter harde jare want die Afrikanervolk was verarm en geld was oral skaars. Om in sulke moeilike tye verder te gaan studeer het groot finansiële offers van studente en hul ouers gevra. Soos reeds vroeër gesê is, is Vorster en sy studentemaats ook effens aan die diep kant ingegooi want daar was woelinge binne die kerk oor die beskouing wat prof Johannes du Plessis, hoogleraar aan die Kweekskool op Stellenbosch, gehuldig en verkondig het.

Vanweë Vorster se liefde vir geskiedenis het hy baie gehou van die vak Kerkgeskiedenis. Maar die vak wat hy die meeste van gehou het was die vak Kerkreg. Dit was sy "liefingvak" en om so 'n vakgebied te hê het hy ook vir ander predikante gegun: "Die leraar mag ook 'n liefingstudie hê, 'n eie gebied waar hy vir ontspanning met liefde sal werk. Daarmee kan hy sy kerk in die algemeen dien. Daar is deskundiges in verskillende rigtinge nodig....Die leraar moet vir hom 'n bepaalde vak kies, as liefingstudie, om in daardie besondere rigting sy bydrae te lewer." [Vorster *NGTT* September 1979:315]

Van hierdie "liefingstudie", Kerkreg, sê Vorster dat dit 'n heilige wetenskap vir die regering van die Kerk is en onontbeerlik vir die welwese van die Kerk. Dit gee vastheid, orde en leiding aan die Kerk, deurdat dit die beginsels van die Skrif vir die kerkregering ontwikkel en also die Kerk help om aan sy doel te beantwoord [Kb 28 Oktober 1959:664]

Vorster se liefde vir en studie in die Kerkreg op Universiteit sou tot groot voordeel wees van sy vorming as toekomstige kerkleier. Aan die universiteit sou die vorming wat in sy ouerhuis begin is voortgesit word. As kerkregtelike

sou hy vir sy kerk van groot nut kon wees in die kerkregtelike proses wat juis op daardie stadium nog steeds voortgebeur het op die pad van algehele kerkherstel

6.7.1 Vorster en sy Calvinistiese lewensbeskouing

Vorster het as student uitgestaan vir sy Calvinistiese beginsels en was altyd bereid om daarvoor in die bres te tree. So het hy gedurende sy studentejare gereageer op die sogenaamde Oxfordgroep wat in 1929 deur die land getoer het en veral onder studente gewerk en volgelingen versamel het [vgl Van der Watt 1987:193] Hierdie beweging se ontstaan hou verband met die behoefte wat daar soms in die kerklike geledere ontstaan het vir meer intensiewe bearbeiding van lidmate wat in hul geestelike lewe afgekoel het.

Pinksterbidure, wat vanaf 1862 'n permanente en jaarlikse instelling in die kerk geword het, het vir baie lidmate die behoefte gedeeltelik aangespreek. Die behoefte aan meer intensiewe evangelisasie het egter gebly. Volgens Van der Watt [1987:190-192] het hierdie behoefte aanleiding gegee tot versoeke vir spesiale evangelisasie en dit het uitgeloop op die aanstelling van voltydse spesiale Evangeliepredikers.

Soos die gereformeerde kerke met verloop van jare daarvan bewus geword het, neem vreemde geestestrominge en buitekerklike groepe gewoonlik die kans waar om gemeentes te besoek waar lidmate die behoefte aan dieper geestelike ervaring toon. Van hierdie buitekerklike groepe was onder andere die sogenaamde 'lospredikante', die Afrika Evangeliese Bond (AEB) en die Oxfordgroep. [vgl Van der Watt 1987:193] Oor hierdie groepe se werksaamhede is by die Transvaalse sinode van 1937 verslag gedoen toe berig is van mense "wat nie altyd in verband met ons kerk is nie en soms leringe verkondig en praktyke beoefen wat die kerk afkeur, dienste in die gemeentes kom hou en die indruk maak dat hulle meer belangstel in ons mense en ernstiger pogings aanwend tot redding van siele en opbouing van

gelowiges, as die Kerk self.” [Van der Watt 1987:192-193]

Die Oxfordgroep “was buite-kerklik en in sy optrede het persoonlike evangelisasie en lewensverandering vooropgestaan. Daar is veel nadruk gelê op ‘verandering’, maar dit het ontbreek aan die noodsaaklike verwysing na Christus en sy kruisoffer en die bekering het ’n blote sedelike verandering geword.” [Van der Watt 1987:193] Die A E B - werkers, op hulle beurt, was “leke-predikers wat voorgee om interdenominasioneel te wees; hulle hou nie aan ’n bepaalde belydenis nie; en hulle stel hulleself ten doel die evangelisering van die hele Afrika - om siele tot bekering én gelowiges tot ’n dieper geestelike lewe te lei. Hulle leer van die heiligmaking het ’n onmiskenbare perfeksionistiese strekking gehad wat geestelike hoogmoed en eiegeregtigheid by baie van hul volgelinge in die hand werk. Hulle tree binne gemeentelike grense op - meesal sonder toestemming van die betrokke plaaslike kerkraad.” [Van der Watt 1987:193]

By die sinodesittings gedurende hierdie jare is die buitekerklike groepe se optredes bespreek maar sagkens behandel. Kerkrade is versoek om nie vyandig teenoor hulle te staan nie maar eerder te probeer om die groepe onder die kerkrade se toesig te kry. [Van der Watt 1987:193]. “Skerp in teenstelling hiermee was die baie duidelike en besliste houding van die Kaapse Sinode in 1936. Beide bewegings is deeglik bespreek en grondig beoordeel. Die A E B se buitekerklike en onkonfessionele karakter, sy onskriftuurlike heiligheidsleer, en sy gesagsondermynende invloed wat verbrokkeling in baie gemeentes gewerk het, is sterk veroordeel.

Tipies van Vorster het hy as jongman reeds in hierdie saak sterk standpunt ingeneem want in 1933 reeds verskyn ’n referaat van hom wat hy as Teologiese. student gelewer het voor die Calvinistiese Studentebond van Stellenbosch. Dit het in *Die Gereformeerde Vaandel* verskyn en wel in drie aflewings onder die opskrif: “ Is die beginsels van die Oxford Groep

verenigbaar met die Calvinistiese Lewens-en Wêreldbeskouing?”

In hierdie referaat het hy die Oxford Groep se herkoms en doel [Mei 1933:186-187]; metode en doel [Junie 1933:218 en leer [Julie 1933:258] behandel.

Hierin sê Vorster onder andere:

“Ek tree hier op nie as heresioloog nie, maar alleen as iemand wat tot die oortuiging gekom het dat beide godsdiens en teologie in die Calvinisme sy skoonste en suiwerste uitdrukking vind.”
[GV Mei 1933:185] Vorster gaan voort:”In die duisternis en nag van politieke, ekonomiese en godsdienstige moeilikhede ontwaar ons vandag ´n helder lig wat ons besiel met nuwe hoop vir die toekoms. Daardie lig is die algemene opbloeie van die Calvinisme wat in alle lande weer die aandag trek. Met gloed word die soewereiniteit van God weer verkondig, met ´n heldere sekerheid en vertrouwe word weer geglo aan die Voorsienige leiding en bestier van God, en christene vind weer hul krag en sekerheid in die vurige belydenis van die uitverkiesing van God op grond van loutere genade, soos geleer deur die absoluut gesaghebbende Woord van God.”

[GV Mei 1933:185]

In hierdie reeks het Vorster duidelik aangedui waar die Oxford Groep volgens hom dwaal en daarteenoor het hy die lig van die Calvinisme helder laat skyn in die woorde van Kuyper wat hy aanhaal:

”Aldus opgevat wortelde het Calvinisme in een eigen vorm van religie, en ontwikkelde zich uit dit eigenaardig religieues besef, eerst een Teologie, daarna een eigen Kerkorde, en voorts een eigen vorm voor het staatkundig en maatschapyk leven, voor de opvatting der zedelijke wêreldorde, voor de verhouding tusschen natuur en genade, tusschen Kerk en Staat, en ten slotte voor kunst en wetenschap; en toch blijft het in alle deze levensuitingen het eene en zelfde Calvinisme, overmits alle deze ontwikkelingen

gelijkelijk en spontaan uit een zelfde levensbeginsel voortkwamen.”

[GV Julie 1933:261]

Vorster het verskeie artikels geskryf oor die Calvinisme. In die *Gereformeerde Vaandel* van Julie 1934 verskyn ook alreeds uit sy pen die eerste van ’n reeks artikels met as opskrif: “Calvinisme as vertolker van die Leer van Christus” [GV Deel 2;no 7; Julie 1934:214; Deel 2, no 8, Aug 1934: 238 en Deel 2, no 9, Sept 1934:273]

6.7.2 Voortgang van Liberalisme in Kerklike geledere en aanloop tot die klag teen prof Johannes du Plessis.

Soos in die vorige eeu was liberale sienings in kerklike geledere nog steeds die oorsaak van baie stryd, tweedrag en selfs hofgedinge in die Ned Geref Kerk. Elke keer het dit gepaard gegaan met groot hartseer en kostes. Een van die bekendste sake in dié verband was die wat later bekend sou staan as die Du Plessis-saak. Dis ’n saak wat gedurende die studiejare van Koot Vorster die kerk se aandag gevra het en waarvan die wortels tot in vorige eeu gestrek het met die opkoms van liberalisme in Suid-Afrika. Vir die behoudende Koot Vorster was die opkoms en voortgang van die liberalisme ’n doring in die vlees en iets wat hy die res van sy lewe sou beveg.

Die kerkhistorikus, prof Tobie Hanekom, het in ’n grondige studie die opvatting weerlê wat die laat negentiende eeu as ontstaanstyd van die liberale rigting in Suid-Afrika wil aandui. Hy haal prof Hofmeyr aan wat reeds in 1860 verklaar het dat, ”die liberalisme al lank deurwerk in die Kaapse Kerk” [Hanekom 1951:157]

Die Sinode van die Kaapse Kerk het in 1854 reeds verklaar: “ Vele en groot zijn de pogingen die in werk gesteld worden tot verspreiding van zielverderfende dwalingen, die des te gevaarliker zijn, omdat zij in vele gevallen, met waarheid vermengd zijn” [Hanekom 1951:157] Dieselfde sinode

het lidmate aan hul doopbelofte herinner en gewaarsku: “Ziet dan toe, dat gij niet met allen wind der leer wordt omgevoerd; wees voorzichtig, tenopzichte van de boeken, die gij zelve in handen neemt, of die in de handen uwer kinderen gesteld worden, en herinnert u steeds de belofte door u bij den doop afgelegd, getrouw te zullen zorgen, dat zij in de zuivere leer onzer Gereformeerde kerk opgevoed zouden worden.” [Hanekom 1951:157]

Reeds in 1849 beweer ds G W A van der Lingen: “naar mate de Europesche verlichting en beschaafdheid het Zuiden van ons land innemen, begint er de godsdienstigheid te verhuizen” [Hanekom 1951:157] Die Europese verligting was reeds in die land en het begin om sy stem dik te maak.

Volgens Hanekom het die liberalisme in die gedaante van die gees van verdraagsaamheid gekom en vir die bevordering van hierdie verdraagsaamheid is Christus self as voorbeeld voorgelou. [Hanekom 1951:158] In hierdie gees van verdraagsaamheid moes daar ruimte gemaak word vir die andersdenkende en kom hierdie gesindheid na vore in ´n aanhaling wat Hanekom gee:”Gelukkig voor ons, vormt de godsdienst hier geene grond van onderscheid, en Roomsche gezinden en Protestanten zetten vergenoegd in elkanders gezelschap hunnen reis Hemelwaarts voort.” [Hanekom 1951:159]

Die Du Plessis-saak, “...wat sy nasleep in die geregshof gehad het en die groot kerklike publiek in beroering gebring het, het gegaan oor ´n leergeskil.” [Van der Watt 1987:164] Prof Johannes du Plessis, hoogleraar in Nuwe Testament aan die Teologiese Seminarium, is op 26 Maart 1928 deur die Kuratorium by die ring van Stellenbosch van onregsinnigheid aangekla. Dit was die begin van ´n stryd wat eers op 10 November 1932 deur die Kaapse Sinode finaal afgesluit is. Hierdie optrede het deel geword van ´n bittere stryd van “vier-en-´n-halwe jaar van drama vol spanningsvolle bedrywe, waarin verdriet en verbittering, hartseer en onenigheid ´n vername rol gespeel het en

waarin 'n skerp skeiding tussen aanhangers en teenstanders gevorm is.” [Van der Watt 1987:164]

Hierdie leergeskil het geweldig baie spanning en “groot beroering” [Van der Watt 1987:164] in die kerk en land verwek. In 'n persoonlike gesprek met prof Ben Marais:1993] het hy die beroering en bitterheid wat hierdie gebeure meegebring het benadruk en daarop gewys dat dit die kerk tot in sy grondslae geskud het. Die ou Ned Geref Kerk van sy kinderdae was na die Du Plessis-stryd nooit weer dieselfde nie. Naas die hartseer wat sulke gebeure uit die aard van die saak op lidmate se gemoed lê, het die kerkstryd se totale koste van 15 326 pond [Malan 1933:273] 'n geweldige finansiële las op die kerk gelê - 'n kerk wat reeds gesteier het onder die grootskaalse armoede waarin haar lidmate hulle bevind het.

Kerkhistorici wys daarop dat dr Johannes du Plessis reeds so vroeg as in 1912 as lid van die redaksie van *Die Kerkbode* daarop aangedring het dat, “die predikante van die Ned Geref Kerk soms op die kansels die resultate van die ‘Hoër Kritiek’ moet behandel met die doel om op die wyse die studerende jeug te bevredig.” [Van der Watt 1987:164]

So skryf Du Plessis in *De Kerkbode* van 28 November 1912:

”Met alle ernst vragen wij of de prediking welke wij van onze kansels heden ten dage vernemen berekend is om de verstandelijke en geestelijke behoeften van het opkomend geslacht te bevredigen. Wij vragen of onze leeraren genoeg beseffen dat er een geest van onderzoek en gisting in onze jongelingschap werkt, die ze ver van het Christelijke geloof kan doen dwalen, indien zij niet tijdig gehopen en voorgelicht worden.”

[Malan 1933:22]

Ten spyte van die feit dat hierdie uitsprake tot ontevredenheid in sommige kerklike geledere gelei het en selfs tot 'n formele klag by die ring van die Paarl, is Du Plessis enkele jare later tot hoogleraar aan die Kweekskool beroep en bevestig. [Van der Watt 1987:165] Sommige was baie tevrede met Du Plessis se verkiesing as hoogleraar. Dit was vir diesulkes 'n bewys dat die Kerk nie in enge konserwatisme verval het nie. [Malan 1933:38] Die vrees wat sommige gehad het dat die Kuyper-rigting in die Kaapse Kerk aan die toeneem was as gevolg van verskeie jong leraars wat hulle doktorsgrade aan die Vrije Universiteit verwerf het, was besweer. [Malan 1933:40]

Deurdat die "Kuyper-rigting" die aftog geblaas het, was die deur groter oopgemaak vir die kollegialisme binne die Ned Geref Kerk. Die verloop van hierdie gebeure was tot nadeel van die kerk se kerkregtelike ontwikkeling en word tereg deur gereformeerde kerkregkundiges betreur.

Met dr Gerdener se vertrek aan die einde van 1920 het die teologiese maandblad *Het Gereformeerde Maandblad* tot 'n einde gekom. Vir Du Plessis het dit 'n leemte geskep wat hy wou aanspreek, maar eers in Januarie 1923 slaag hy daarin om met 'n nuwe blad na vore te kom. Hy vra verskoning dat hy as gevolg van omstandighede nie vroeër die blad kon uitgee nie. Die naam van die nuwe blad was *Het Zoeklicht* en daarin het Du Plessis sy beskouings voortgesit tot sy laaste verskyning in 1935. [vgl Malan 1933:52]. In hierdie blad van Du Plessis het hy sake soos die Hoër Kritiek, inspirasieleer van die Bybel en goddelike gesag van die Here Jesus voortgesit "en meestal was sy beskouinge in stryd met die standpunte van die kerk." [Van der Watt 1987:165]

Professor du Plessis het met 'n inspirasieleer na vore gekom en verkondig wat daarop neergekom het dat die Bybel slegs met gesag spreek wanneer dit by die saligmakende kennis kom, maar dat baie historiese, geografiese en chronologiese feite in die Skrif nie noodwendig juis is nie. Dit was dan ook die kern van die klag waarmee die Kuratorium vir Du Plessis formeel aangekla het

by die Ring van Stellenbosch wat op 14 Augustus 1928 te Caledon in sitting gegaan het. [vgl Van der Watt 1987:166]

Buiten sy inspirasieleer het hy ook nog 'n afwykende histories-kritiese standpunt t o v die Ou Testament na gehou deurdat hy ontken het dat Moses die outeur van die Pentateug was. [vgl Van der Watt 1987:166]

Du Plessis het blykbaar ongesteurd voortgegaan om sy standpunte te stel deur enige medium wat hy tot sy beskikking gehad het. In sy blad *Het Zoekligt* het hy as redakteur 'n groot getal gerespekteerde teoloë en predikante as medewerkers gehad wat sy standpunte gedeel het. Hulle medewerking het uit die aard van die saak geloofwaardigheid gegee aan baie van sy uitsprake.

Daar was duidelik 'n groot leemte in die geledere van diegene wat van Du Plessis en sy blad verskil het. Die enigste uitweg was om ook met 'n mondstuk te begin waarin hulle die standpunte wat in *Het Zoekligt* verskyn het kon bespreek en weerlê waar nodig.

So 'n orgaan het op die toneel verskyn en wel op 15 Junie 1926 toe die blad *Die Ou Paaie* met dr D R Snyman as redakteur verskyn het. Hierdie blad het net so 'n sterk span teoloë en predikante as medewerkers gehad sodat die tafel behoorlik gedek was vir debatvoering. Uit die twee blaaië se artikels en die korrespondensie in die onderskeie kerklike blaaië was dit duidelik dat daar, “verskil van opvattinge binne die geledere van die Ned Geref Kerk was en twee duidelike rigtings het begin sigbaar word - elke rigting met sy eie woordvoerders.” [Van der Watt 1987:165]

In die eerste uitgawe van *Die Ou Paaie* beskryf die redakteur die doel van die nuwe blad as volg:

“Daar bestaan nie nou vir ons Kerk 'n blad wat die positiewe rigting wetenskaplik voorstaan nie. Is dit nie vreemd dat ons wat as Kerk nog vashou aan die absolute gesag van die Heilige Skrif, nie 'n wetenskaplike blad het wat daardie standpunt

onomwonde handhaaf? Vir `n lang tyd het ons stil gesit. Al meer en meer het die stroom van vrysinnigheid en afwykende rigtinge sterker geword, en tereg was die vraag gedaan: 'Waar dryf ons heen?' Die toestand van sake is te wyte aan die gebrek aan inisiatief. Die rede hiervoor is maklik om aan te wys. Dit is omdat dit ons ontbreek het aan `n blad met `n prinsipiële standpunt. Een van ons vooraanstaande teoloë het aan ons geskryf: ' Voor onse oë is daardie gety van liberalisme in die Nederduitse Gereformeerde Kerk aan die kom. Daarteen kan myns insiens alleen deur `n blad van positiewe toon `n doeltreffende teëwig gebied word.'

[Snyman *Die Ou Paaie* Junie 1926:1]

Prof E E van Rooyen was `n sterk medewerker van *Die Ou Paaie*. Vir die jong Vorster was hy meer as `n mentor, "sy geliefde prof E E van Rooyen, het `n onuitwisbare stempel op hom afgedruk." [Potgieter *NGTT* September 1979:272] Prof Van Rooyen het ook nie op hom laat wag nie en in `n artikel wat in Desember 1926 verskyn is `n artikel van hom onder die opskrif: "Enige gevare aan die Hoër Kritiek verbonde" Daarin skryf hy onder andere:

"Dit is bekend dat daar gedurende die laaste 18 maande in die geledere van die Nederduitse Gereformeerde Kerk propaganda gemaak word vir die sogenaamde 'nuwe oriëntering'. Daartoe dien as orgaan '*Het Zoeklight*'. Niks sal blykbaar vir die drywers van daardie propaganda aangenamer wees nie as dat die ganse Nederduitse Gereformeerde kerk so spoedig moontlik die doop van Evolusionisme en Hoër Kritiek sal ondergaan."

[Van Rooyen *Die Ou Paaie* Des 1926:157]

6.7.3 Vorster neem standpunt in teen prof Johannes du Plessis

In die Du Plessis-saak het dr Koot Vorster homself ook op die toneel bevind. Reeds in sy eerste jaar aan die universiteit is hy met hierdie stryd en sy

uiteenlopende standpunte gekonfronteer. Getrou aan sy geaardheid en gesien teen die lig van sy opvoeding sou hy nie in so 'n belangrike saak neutraal kon bly nie. Dit was net nie soos Koot Vorster was nie. Vir hom wat enige saak net as swart of wit gesien het sou 'n afsydige houding in so 'n belangrike teologiese debat bykans onmoontlik wees.

Hierdie tydperk was, om die minste te sê, hoogs verwarrende tye vir die teologiese studente. Teologiese dosente, predikante en lidmate het mekaar oor en weer in die kerklike blaaië sowel as in die dagpers aangeval en mekaar selfs tot in die burgerlike hof gaan bestry. Dat sommige studente in hierdie slegte omstandighede hulle teologiese studies opgeskort het is maklik om te begryp. Koot Vorster sou dit egter nie doen nie. Dit was nie in sy aard om in krisis tye uit te wyk en die storm te omseil nie. Getrou aan homself sou hy ook nie neutraal kon bly nie. Hy het voortgegaan en homself op hoogte van die onderskeie verskille gebring.

Voortbouend op sy agtergrond en na deeglike studie het hy hom aan die sy van sy geliefde professor Van Rooyen, vir wie hy so 'n groot agting gehad het, geskaar aan die kant van diegene wat Du Plessis van onregsinnigheid beskuldig het.

Vorster het die dwaling fel gekritiseer: "Die inspirasieleer is aangetas en die mens moes maar in die Bybel soek na goddelike waarhede. Met behulp van die hoër kritiek is die Bybel ontleed en is daar probeer om waarheid van leuen en goddelike van mensewerk te skei. Die Bybel is nie weggegooi nie maar versnipper. Die Skrif het nie oor die mens geoordeel nie, maar die mens oor die Skrif. Die verligte verstand was die hoogste beginsel en die oordeelsnorm. En die ergste van alles: Christus is nog aanvaar. Daar is selfs boeke oor hom geskryf. Maar Hy was nie meer die Seun van God nie, maar blote mens.

Hy is van Sy goddelike eienskappe gestroop. Hy was net 'n mooi voorbeeld en toonbeeld van weekheid en bleke liefde, maar nie 'n verlosser deur plaasvervangende lye nie. “

[Vorster in Dreyer 1977:32]

Prof Ben Marais sê in 'n onderhoud dat die studente wat teen prof du Plessis standpunt ingeneem het na Koot Vorster opgesien het vir leiding. Vorster het dus nie net kant gekies nie, maar ook aktief leiding geneem in die verwickelinge. [Marais 1993] Aan die ander kant het prof du Plessis se ondersteuners in die studentekorps weer na Marais opgesien vir leiding. Vorster en Marais sou hierna vir die res van hulle studiejare in min of meer twee kampe bly met min wedersydse kontak. “Die bepaalde keuse wat Vorster in die Du Plessis-saak gemaak het en aktief ondersteun het, het Vorster in sy latere lewe baie bevoordeel”. Dit is die mening van Marais [1993] want volgens hom was Vorster in die Ringsittings en Sinodes wat sou volg maklik aanvaar omdat hy dit gesê en gepropageer het wat die Afrikaner-Broederbond, die Nasionale Party en die grootste persentasie lidmate in die Ned Geref Kerk op daardie stadium wou gehad het.

Marais, aan die ander kant, het weer 'n opdraande stryd in die vergaderings gehad omdat dit wat hy gesê het ongewild was op daardie stadium. Daarvoor het hy 'n prys betaal deurdat hy, volgens homself, uitgeskuif is uit die kerk se leierskorps. Marais het inderdaad nie gedurende sy bediening enige noemenswaardige leiersposisies in die kerk bekleed nie. Volgens hom het die wiel egter gedraai want in 1993 was hy van mening dat al meer en meer teoloë in die Ned Geref Kerk die insigte van prof Johannes du Plessis begin insien en ondersteun. Daarby is daar ook 'n toenemende getal mense wat vir hom, wat Marais is, van hulle instemming verseker. Daarom het hy geglo dat Koot Vorster, indien hy nog geleef het, in 1993 min ondersteuning vir sy standpunte in 'n sinode van die Ned Geref Kerk sou gekry het. [Marais 1993]

Tog glo hy saam met baie ander van sy vriende dat Vorster selfs in sulke tye nie sy lidmaatskap van sy geliefde kerk die Ned Geref Kerk, waarin hy soveel jare gedien het, sou verlaat nie. Volgens hulle sou hy eerder getrou bly aan sy kerk en daarbinne bly werk. Dit was Marais se standpunt ten opsigte van Vorster. Die interessante feit is egter dat daar ses jaar na Vorster se afsterwe, en wel op 4 Februarie 1988, in die huis van sy weduwee 'n inligtingsvergadering gehou is met die oog op die stigting van 'n Afrikaanse Protestantse Kerk in Steynsburg. [Adendorff e a 1997:258] Met die stigting van die Afrikaanse Protestantse Kerk Steynsburg kort daarna en wel op 6 Maart 1988, was Koot Vorster se dogter, Hannie Steyn, dan ook 'n stigterslid. [Adendorff e a 1997:258] en het sy daarna, saam met van die ander Vorster-kindere, aktiewe lidmate van hulle nuwe kerk geword en gebly. Prof Brown meen daar is fasette van die sg Du Plessis-saak wat nog krities en wetenskaplik verantwoord moet word. So ook die invloed wat dit op die Kerkreg binne die NG Kerk gehad het.[Brown in *NGTT* 1979:289]

6.8 VERDERE POGINGS VIR KERKHERENIGING

6.8.1 Sinode van Natal 1928

Vir hierdie sinode was die saak van vereniging nog steeds groot erns maar is daar besluit om dit liever te laat aangesien daar nie eenstemmigheid is nie. [Van der Watt 1987:7]

6.8.2 Federale Komitees

Die verenigingspogings het vir 'n aantal jare nie meer op die sakelys van die Raad van Kerke voorgekom nie maar die strewe na een sinodale verband het egter bly voortleef. Iets wat hierdie ideaal verdere stukrag gegee het, was die totstandkoming van federale komitees. Hierdie federale liggame het bestaan uit afvaardigdes van die verskillende sinodes en was o a die Gefedereerde Sondagskoolkommissie wat in 1925 gestig is, die Armesorgraad (1933); Sendingraad (1942); Jeugraad (1945) Raad vir die Bestryding van

Maatskaplike Euwels (1946) en Evangelisasieraad (1952). In hierdie rade se werking is die “geestelike arbeid van die afsonderlike Sinodes saamgebind” [Van der Watt 1973:157] en is “praktiese vorme vir samewerking gevind”. [Van de Watt 1987:8]

6.8.3 Raad van Kerke vergadering 1929

By hierdie vergadering was die teleurstelling weer groot. “Die Raad het sy teleurstelling uitgespreek oor die feit dat die Natalse Sinode van 1926 om met die Transvaalse Kerk te verenig, sowel as die besluit van 1927 ná onderhandeling met die Transvaalse Kerk, om te verenig mits die kerkrade sou toestem, afgestem het.” [Van Staden 1973:417; vgl Van der Watt 1987:8]

6.8.4 Sinode van Transvaal 1931

“Nog in 1931 het ook die Transvaalse Sinode besluit op ‘revisie’ van die wetboek...met die uitdruklike bedoeling om die geref. beginsels tot hulle reg te laat kom “ [Brown 1979:291]

Gedurende hierdie tyd word die verskynsel ondervind dat die verenigingspogings vir ´n aantal jare nie meer op die sakelys van die Raad van Kerke verskyn het nie. Die werking van die federale komitees sou egter sorg dat die strewe na een sinodale verband lewendig bly.

6.9 SAMEVATTING

Gedurende Koot Vorster se studentejare is hy saam met sy medestudente aan die diep kant ingegooi toe hulle moes beleef hoe hul dosente mekaar die stryd aansê oor belangrike teologiese kwessies. Reeds in die briefwisseling tussen prof Johannes du Plessis van Stellenbosch en prof John du Plessis van Potchefstroom het Koot Vorster vir homself die saak uitgemaak en het hy hom as jong kerkregstudent meer tuis gevoel binne die geledere van prof John du Plessis. In hierdie proses het sy mentor prof E E van Rooyen sekerlik nie ´n geringe rol gespeel nie.

In die sogenaamde Du Plessissaak wat sou volg het hy dus ook gekies teen die rigting van prof Johannes du Plessis en aktief onder die studente leiding geneem. Dwarsdeur sy lewe sou hy ook die stryd aanknoop teen enige liberale standpunt. Wat die insypeling van kollegialisme in die kerk betref het hy dit met alle mag teegestaan alhoewel hy soms die indruk geskep het dat hy dit, teen sy aard in, met handskoene hanteer. Daar was ook enkele gevalle waar hy met sy toegeeflikheid aan ander gereformeerde beskouings die indruk geskep het dat hy die verskille geignoreer het. Dis ook 'n gesindheid wat 'n mens nie van hom sou verwag het nie.

Die feite is egter dat Vorster uit sy siening van wat gereformeerde kerkreg behels en sy agting vir die Dordtse Kerkorde homself bewys het as 'n behoudende gereformeerde kerkregkundige.